

SKRÓT PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA PROGRAMU PROFILAKTYCZNEGO

**Wypracowane na podstawie programów
realizowanych od 1993 roku**

PLACÓWKI SOCJOTERAPEUTYCZNEJ, SPECJALISTYCZNEJ

STOWARZYSZENIA DLA RODZIN

Autor programu: Anna Szymczak

**Warszawa grudzień 2012
„Stowarzyszenie dla Rodzin”**

Program chroniony prawami autorskimi. Nie może być w żaden sposób rozpowszechniany w całości ani w fragmentach bez pisemnej zgody autora. Pełnym opracowaniem dysponuje autor, które może być udostępniane na ustalonych zasadach.

Program przygotowany na potrzeby Stowarzyszenia dla Rodzin do realizacji w placówkach prowadzonych przez Stowarzyszenie.

Osoby zainteresowane mogą kontaktować się ze Stowarzyszeniem lub Anną Szymczak tel/fax (22) 253 49 47; sdr.waw@interia.pl;

Adres do korespondencji: Stowarzyszenie dla Rodzin 03-690 Warszawa ul. Pszczyńska 26 m 57

Spis treści

I. Wstęp

1. Informacje ogólne (idee, umiejscowienie wśród innych programów, historia powstania programu, zakres programu)
2. Kontekst i założenia teoretyczne programu

II. Podstawowe założenia programu

3. Profilaktyka uzależnień
4. Podstawowe zagadnienia etyczne
5. Budowa programu
  - 5.1. Struktura programu (etapy wprowadzania programu):
  - 5.2. Etapy realizacji programu – „rytm szkolny”
  - 5.3. Harmonogram roczny i miesięczny programu
  - 5.4. Tygodniowe plany pracy
6. Sposób prowadzenia diagnozy potrzeb środowiska i odbiorców
7. Aktualna diagnoza potrzeb odbiorców i środowiska lokalnego
8. Opis i diagnoza problemu społecznego na który odpowiada program (z uwzględnieniem poziomu rozwoju: społecznego, poznawczego, emocjonalnego adresata)
9. Adresat programu
  - 9.1. Nabór uczestników programu, sposób rekrutacji
10. Cele
  - 10.1 Cele główne programu
  - 10.2. Cele operacyjne programu, wskaźniki

III. Elementy programu, działania

11. Spotkania organizacyjne w czasie trwania projektu, planowanie, analizowanie, modyfikowanie, podsumowanie zadania.
12. Spotkania dla realizatorów.
13. Spotkania superwizyjno – konsultacyjne w trakcie trwania projektu dla realizatorów (zebrania kliniczne).
14. Spotkania podsumowujące dla realizatorów.
15. Diagnoza środowiska lokalnego
16. Nabór podopiecznych
17. Wywiad wstępny
  - 17.1. Pierwsza rozmowa - kto zgłosił się do nas?
18. Przygotowanie uczestnika do włączenia się do programu.
19. Dobór podopiecznych do grup
20. Przygotowanie grupy do przyjęcia nowego uczestnika.

21. Praca z dziećmi i młodzieżą (formy)
  - 21.1. Praca indywidualna z podopiecznym
    - 21.1.1. Systematyczne spotkania indywidualne
    - 21.1.2. Spotkania podtrzymujące i interwencyjne
    - 21.1.3. Diagnoza, planowanie indywidualnego programu podopiecznego i jego rodziny
    - 21.1.4. Terapia pedagogiczna
    - 21.1.5. Indywidualne zajęcia wyrównawcze
    - 21.1.6. Indywidualne odrabianie lekcji
    - 21.1.7. Terapia logopedyczna
    - 21.1.8. Inne formy pomocy indywidualnej
  - 21.2. Praca z grupą rówieśniczą
    - 21.2.1. Dziecięca grupa rówieśnicza - socjoterapeutyczna
    - 21.2.2. Młodzieżowa grupa rówieśnicza
    - 21.2.3. Praca w grupach rówieśniczych o charakterze edukacyjnym, rozwojowym.
    - 21.2.4. Praca w grupach rówieśniczych podwórkowych
    - 21.2.5. Socjoterapeutyczne wyjazdy wakacyjne i zimowe
    - 21.2.6. Wyjazdy socjoterapeutyczne kilkudniowe
    - 21.2.7. Praca oparta na zasadach społeczności.
  - 21.3. Zajęcia instruktorskie (rozwijanie zainteresowań, uzdolnień spędzanie czasu wolnego).
    - 21.3.1. Plastyczne, terapia zajęciowa, techniczne
    - 21.3.2. Sportowe i turystyczne
    - 21.3.3. Drama, parateatralne, teatrzyk dziecięcy, VIT.
    - 21.3.4. Muzyczno - taneczne
    - 21.3.5. Hipoterapia, dogoterapia
    - 21.3.6. Gazetka
  - 21.4. Wprowadzanie tradycji Kultury Polskiej (obchodzenie świąt Bożego Narodzenia, Wielkanocy, Andrzejek, Pożegnania zimy, Pierwszego dnia lata)
  - 21.5. Wyjścia do teatrów, kin, muzeów, na koncerty, w miejsca zabaw i inne
  - 21.6. Działania zaspokajające podstawowe potrzeby
    - 21.6.1. Dożywianie
    - 21.6.2. Zaopatrzenie w wyposażenie do szkoły, ubrania, środki czystościowe
22. Współpraca z rodziną
  - 22.1. Nawiązanie kontaktu z rodziną
  - 22.2. Diagnoza sytuacji rodzinnej
  - 22.3. Formy pracy z rodziną
23. Współpraca ze środowiskiem lokalnym
24. Prowadzenie grupy wolontariuszy wspomagających realizację projektu.
25. Prowadzenie bazy informacyjnej o dostępnej pomocy w innych specjalistycznych placówkach.

IV. Metody i techniki pracy

26. Diagnoza stopnia zaawansowania w rozwoju dzieci - jako podstawa do stawiania celów w działaniu

- 26.1. Zebranie w całość informacji o dziecku
- 27. Normy i zasady grupowe
- 28. Fazy pracy z grupą
  - 28.1. Etapy pracy w grupach dziecięcych - specyficzne zjawiska
- 29. Przygotowanie i analiza zajęć.
- 30. Kontrakty - sprawdzona metoda pracy
- 31. Zasada różnorodności. Wielość form, technik pracy z podopiecznymi
- 32. Metoda psychoedukacji
- 33. Metoda socjoterapii
- 34. Metoda pracy zespołem interdyscyplinarnym
- 35. Analiza pracy grupy jako całości.
- 36. Zajęcia w grupie rodziców
- 37. Analiza pracy placówki
- 38. Oczekiwane rezultaty programu
- 39. Przygotowanie środowiska do realizacji programu
- 40. Realizatorzy programu i ich kwalifikacje
  - 40.1. Przygotowanie zawodowe kadry
  - 40.2. Cechy osobowości
  - 40.3. Wartości etyczno-moralne
  - 40.4. Specyficzne zdolności i zainteresowania
  - 40.5. Podstawowa wiedza i umiejętności psychologiczno-pedagogiczne
  - 40.6. Trening interpersonalny
  - 40.7. Praktyka pracy
  - 40.8. Superwizja pracy przez zewnętrznych superwizorów.
  - 40.9. Przygotowanie kadry do realizacji niniejszego programu
- 41. Koordynator merytoryczny programu i jego kwalifikacje
- 42. Sposób dokumentowania programu

V. Ewaluacja programu

- 43. Plan ewaluacji
  - 43.1. Cele programu ewaluacyjnego
  - 43.2. Pytania ewaluacyjne (pytania badawcze)
  - 43.3. Krótki opis metod – formy ewaluacji.
  - 43.4. Model programu ewaluacyjnego
  - 43.5. Schemat ewaluacyjny
    - 43.5.1. Określenie badanej próby
    - 43.5.2. Porównanie wyników będzie odbywało się na:
    - 43.5.3. Zastosowane zostaną schematy ewaluacji:
  - 43.6. Narzędzia pomiaru wyników
  - 43.7. Narzędzia pomiaru wykonania (nakładu)
- 44. Analiza danych
- 45. Opracowanie wniosków
- 46. Prezentowanie ewaluacji

VI. Inne informacje o programie

- 47. Dotychczasowe formy realizacji programu i uzyskane efekty
- 48. Sposób informowania o realizacji programu
- 49. Podsumowanie
- 50. Załączniki. Spis załączników.

I. Wstęp

1. Informacje ogólne (idee, umiejscowienie wśród innych programów, historia powstania programu, zakres programu)

Program ten powstał w **rezultacie ponad 20 letniej pracy w obszarze profilaktyki** uzależnień i zachowań społecznych prowadzonej z dziećmi, młodzieżą, rodzinami w środowisku lokalnym. A także doświadczeń realizatorów w pracy profilaktycznej na poziomie całych placówek oświatowych, dzielnic, gmin, specjalistycznych poradni, placówek ambulatoryjnych, rehabilitacyjnych i postrehabilitacyjnych.

Do jego stworzenia przyczyniły się **osoby o różnych specjalnościach zawodowych** i doświadczeniach w pracy zarówno w służbie zdrowia, pomocy społecznej, oświacie, organach sprawiedliwości, kulturze, sporcie.

Dzięki czemu program odnosi się do niemal wszystkich sfer życia jego uczestników.

Formy, metody programu były **sprawdzone i doskonałe w praktyce**.

Bazą jest też **podłoże teoretyczne**, wiedza o takich zjawiskach jak, prawidłowości: rozwoju dziecka, dorosłego, funkcjonowania grup i społeczeństw, rozwoju rodziny, specyfiki problemów osób i rodzin z problemem uzależnień, specyfiki dzieci z rodzin alkoholowych lub niewydolnych wychowawczo i wielu innych.

Program odnosi się również do **specyfiki danego środowiska lokalnego**, w którym jest realizowany, do jego historii, zwyczajów, problemów a także mocnych stron.

Metody pracy opierają się na profesjonalnych szkołach i technikach pracy.

Odnosi się również do programów Narodowych i Krajowych takich jak: „Narodowy Program Przeciwdziałania Narkomanii”, „Narodowy Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych”, „Krajowy Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży”, „Narodowy Plan Działań na Rzecz Dzieci”, „Strategia Państwa dla Młodzieży”, „Biała Księga”.

Odnosi się do programów lokalnych jak „Miejski Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych”, „Miejski Program Przeciwdziałania Narkomanii”, „Miejski Program Przeciwdziałania Przemocy”, „Program Rodzina”, „Strategia Społeczna dla Warszawy”.

Bazuje na Ustawach i Rozporządzeniach obowiązujących w Państwie w tym między innymi na: „Ustawie o pomocy społecznej”, „Ustawie o oświacie”, rozporządzeniach oświatowych, „Ustawie o pożytku publicznym i wolontariacie”, „Rozporządzeniu o podstawach programowych”.

Program jest **realizowany w specjalistycznej placówkach dziennych**, dodatkowo uzupełniają go i rozszerzają inne autorskie podprogramy dotyczące poszczególnych form, działań. A także, z tym programem współpracują, inne niezależne programy autorskie, docierające do odmiennych grup odbiorców, czy dotyczące innych zakresów pomocy. Każdy z nich jest szczegółowo opisany w odrębnych dokumentach.

Podprogramy - przykłady.

Do zasadniczych należą:

- ⇒ Trening Zastępowania Agresji,
- ⇒ grup socjoterapeutycznych, grup umiejętności społecznych, grup rozwoju osobistego, grup edukacyjno – rozwojowych,
- ⇒ grupy wyrównywania szans edukacyjnych dla dzieci w wieku przedszkolnym,
- ⇒ drama edukacyjna,
- ⇒ teatrzyk dziecięcy,
- ⇒ klub turystyczny,
- ⇒ edukacyjny – wyrównywania braków szkolnych szkolnym,
- ⇒ terapii pedagogicznej,
- ⇒ logopedyczny,
- ⇒ klubów dla rodzin, klubów mam
- ⇒ edukacyjne dla rodziców, warsztatów umiejętności wychowawczych
- ⇒ edukacji pro zdrowotnej,
- ⇒ socjoterapeutyczne wyjazdy wiosenne i jesienne,
- ⇒ socjoterapeutyczne wyjazdy w czasie ferii i wakacji,
- ⇒ kulturalno - edukacyjny,
- ⇒ przyrodniczy,
- ⇒ rozwój zainteresowań, nauka spędzania czasu wolnego,
- ⇒ VIT
- ⇒ monitoring i ewaluacja programu

Inne programy współpracujące – przykłady.

Do zasadniczych należą:

- ⇒ grupy przedszkolne dla dzieci w wieku 3-6 lat,
- ⇒ program typu „dzieci ulicy”,
- ⇒ Klub Młodzieżowy dla młodych dorosłych po 18 r.ż.
- ⇒ aktywizacji zawodowej młodzieży,
- ⇒ niepublicznej poradni psychologiczno - pedagogicznej,
- ⇒ poradni rodzinnej,
- ⇒ punktu informacyjno – konsultacyjnego,
- ⇒ międzynarodowe warsztaty szkoleniowe dla osób pracujących z młodzieżą trudną,
- ⇒ wymiany młodzieżowe (z organizacjami z innych krajów),
- ⇒ praktyki i staże,
- ⇒ wolontariat młodzieżowy,
- ⇒ wolontariat studencki,
- ⇒ edukacji ekologicznej,
- ⇒ ogólnoszkolne programy przeciwdziałania: narkomanii, uzależnieniom, przemocy – agresji.
- ⇒ szkolny program profilaktyczny dla uczniów klas I-III z elementami integracji i diagnozy grupy,
- ⇒ szkolny program profilaktyczny dla uczniów klas IV-VI z elementami dramy edukacyjnej,
- ⇒ szkolny program profilaktyczny dla uczniów klas gimnazjalnych z elementami dramy edukacyjnej oraz zajęć tematycznych (np. profilaktyka narkomanii, nikotynowa, przemocy i agresji, mechanizmy uzależnień),

Kierowany jest **do dzieci i młodzieży w wieku 3 –18 lat, młodych dorosłych oraz ich rodzin.**

Dopasowany jest do wieku i zasadniczej problematyki odbiorców. Wraz z zachodzącymi zmianami jest modyfikowany.

Dopasowany jest **do określonych grup kulturowych**, do których jest adresowane.

Profilaktyka jest tu realizowana poprzez **wzmacnianie i rozwój pozytywnych cech podopiecznych i ich rodzin** (wzmocnienie czynników chroniących) a tym samym poprzez stopniową redukcję ich negatywnych zachowań (niwelowanie czynników ryzyka).

Docieramy **do czynników (pierwotnych)**, które mogą być źródłem różnego rodzaju nieprzystosowania społecznego (np. wyuczonej bezradności społecznej, alkoholizmu, narkomanii, łamania prawa, przemocy, dysfunkcji rodzin).

Z racji prowadzenia działań edukacyjnych, niektóre elementy programu można zaliczyć do profilaktyki uniwersalnej (dawnej pierwszorzędowej).

Naszą ofertę kierujemy do tych osób, które już nie radzą sobie w różnych sferach życia (rodzinie, szkole, grupach rówieśniczych itd.). Dorastają w środowisku, w którym popularne są aspołeczne: sposoby „na życie”, radzenia sobie z sytuacjami trudnymi, stresującymi (np. picie alkoholu, zażywanie środków odurzających, dokonywanie kradzieży i rozbojów, zachowania agresywne).

Dlatego **większość naszych działań można zaliczyć do profilaktyki selektywnej lub wskazującej (dawnej drugorzędowej).**

Prowadzimy również takie działania, które określało się mianem profilaktyki trzeciorzędowej w starym podziale poziomów profilaktyki. Są to: praca z rodzinami z problemami uzależnień, interwencje gdy dokonywana jest przemoc. Praca nad motywacją do podjęcia leczenia, terapeutyczne formy pomocy rodzinom, młodzieży, dzieciom. Ta część działań jest intensywniej rozwinięta w programach współpracujących.

Nasza praca ma również charakter „**wyławiania**” **dzieci i rodzin z problemami, które nie docierają do fachowej pomocy**, udzielenie im wsparcia w ramach naszych programów lub **praca nad zmotywowaniem** do skorzystania z innej specjalistycznej pomocy w innej placówce.

W programie duży nacisk kładziemy na **włączanie do niego rodziców dzieci.**

Program należy **realizować przez wiele lat**, gdyż oczekiwane trwałe efekty związane są ze zmianą stylu zachowania, postaw a formy dopasowywane są do głównych problemów i potrzeb społecznych w środowisku lokalnym. Nie jest możliwa szybka zmiana na poziomie zachowania bez długotrwałego przekształcania postaw indywidualnych i społecznych podopiecznych.

Program **realizowany jest na kilku poziomach równocześnie.**

I. Indywidualnym

(Praca indywidualna z podopiecznym, rodzicem)

II. Grupowym

(grup rówieśniczych, socjoterapeutycznych, społeczności)

(Rozpoczynanie pracy z istniejącymi już grupami podwórkowymi, tworzenie nowych grup odniesienia: dziecięcych i młodzieżowych; Praca w oparciu o procesy grupowe.)

III. Rodzinnym

(Współpraca z rodziną, włączanie jej do naszych działań, edukacja, poradnictwo; praca z rodzeństwem)

IV. Mikrośrodowiska

(Rozpowszechnianie podstawowych informacji o możliwościach uzyskania pomocy. Ułatwienie dostępu mieszkańcom specjalistycznej pomocy. Organizowanie działań profilaktycznych dla dzieci z okolicznych podwórek. Przenoszenie przez naszych podopiecznych do innych grup rówieśniczych „poprawnych wzorów zachowań”. Kontakt z sąsiadami. Współpraca z nauczycielami, pedagogami, OPS-ami, kuratorami, Policją, poradniami - w sprawie konkretnych podopiecznych).

V. Środowiska lokalnego

(Poprawa przepływu informacji o ofertach placówek działających na polu opieki społecznej, oświaty, kultury, rekreacji. Diagnoza problemów i potrzeb społecznych, udostępnianie tych informacji zainteresowanym. Współpraca z innymi organizacjami lokalnymi).

VI. Szerszego środowiska społecznego

(Współpraca z innymi organizacjami z terenu Warszawy, Polski, innych krajów w Europie w celu poprawy efektywności oddziaływań z zakresu profilaktyki uzależnień i patologii społecznych, nasza organizacja jest członkiem dwóch Federacji organizacji pozarządowych, nasi realizatorzy są członkami towarzystw zawodowych)

Na wszystkich tych poziomach prowadzona jest **diagnoza** sytuacji. Staje się ona również jednym z elementów pracy (np. na poziomie rodzinnym, grup rówieśniczych, indywidualnym). Staramy się również na wszystkich poziomach prowadzić **ewaluację** naszego programu.

Jedną z idei wyznawanych w tym programie jest założenie w podejściu Neurolingwistycznego Programowania, w którym mówi się o tym, iż każdy człowiek ma swój „model świata” i należy go uszanować.

Oznacza to, że jeśli zachowanie drugiego człowieka wydaje nam się dziwne, nie zrozumiałe dla nas, czy nieadekwatne do uznawanych przez nas norm, to jest ono na pewno zgodne z wartościami, wierzeniami, umiejętnościami, doświadczeniem tego drugiego człowieka. Jest najlepszym wyborem jakiego mógł on dokonać w danym czasie, miejscu, sytuacji. Ten „model świata” powstaje na podstawie subiektywnych spostrzeżeń każdego człowieka. I praktycznie u każdego jest inny.

Bezpośrednim efektem takiego myślenia będzie stawianie sobie celów i sposobów ich realizacji, które nie polegają na przekształceniu w określony sposób czyjegoś zachowania, a na pokazywaniu innych możliwości zachowania.

2. Kontekst i założenia teoretyczne programu

W realizacji całego programu dominuje **podejście systemowe**. Zakładamy, iż większą skuteczność i efektywność realizacji celów możemy osiągnąć poprzez działania wielokierunkowe, dotyczące nie tylko indywidualnej jednostki ale również osób z nią związanych, otaczającego środowiska. W tym kierunku na przykład prowadzimy systemową pracę z rodzinami.

Wykorzystujemy również **podejście behawioralno – poznawcze**. Wiele problemów uczestników związanych jest z niewłaściwą socjalizacją, nabywaniem negatywnych wzorców społecznych, z których wynikają aspołeczne i mało adaptacyjne zachowania. Duży nacisk kładziemy na uczenie się nowych umiejętności i zachowań społecznych.

Nie obce są nam również **wartości podejścia humanistycznego**. Wiele źródeł problemów jest w zahamowaniu rozwoju dzieci i młodzieży. Kształtowaniu się w nich systemu wartości, który jest destrukcyjny dla jednostki i społeczeństwa. Dlatego jedną z naczelnych wartości programu jest wspomaganie rozwoju i potencjalnych możliwości jego uczestników.

Realizatorzy programu również mają zróżnicowane podejście i przygotowanie w szkołach zawodowych w tym przygotowanie w zakresie **podejścia psychodynamicznego**, które pomaga nam w rozumieniu szeregu zjawisk i umożliwia podejmowanie pracy na głębszych poziomach.

W poszczególnych rozdziałach program opisuje sposób pracy w odniesieniu do założeń teoretycznych. Założenia te zostały sprawdzone w praktyce i wybrane najbardziej skuteczne do naszych odbiorców.

II. Podstawowe założenia programu

3. Profilaktyka uzależnień

Uczestnicy programu, dzieci i rodziny, są obarczeni **wieloma czynnikami ryzyka uzależnień**. Osoby dorosłe z większości rodzin mają problem z chorobą alkoholową. A także w ostatnich kilku latach zwiększyła się popularność narkotyków, szczególnie wśród młodzieży i młodych dorosłych.

Dlatego profilaktyka uzależnień jest w tym programie jednym z podstawowych zadań.

A ponieważ uzależnienia i inne problemy społeczne w dużej mierze mają wspólne korzenie, przyczyny, czynniki ryzyka, toteż program ten też dotyczy **przeciwdziałania szeroko pojętych problemów społecznych (w tym uzależnieniom)**.

W programie staramy się **zaczynać od podstaw działań profilaktycznych**.

Podstawową zasadą jest wplatanie tematów edukacyjnych i socjoterapeutycznych w realizowane codziennie formy zajęciowe, warsztatowe, pracy indywidualnej z podopiecznym.

Staramy się **wykorzystywać wszelkie naturalne sytuacje w życiu**, które dają możliwość pokazania i nauczania nowych, bardziej konstruktywnych sposobów zachowania oraz wzbogacają wiedzę naszych podopiecznych. **Rozwijamy osobowość, społeczne zachowania** tak, by podopieczni nie powtórzyli modelu uzależnienia swoich rodziców.

Program ma za zadanie **docierać do grup szczególnego ryzyka**, a jego zadania dopasowane są do potrzeb tych odbiorców.

Staramy się również zaczynać działania **od jak najmłodszego wieku** a także **obejmować nimi całą rodzinę**. Wiele działań kierujemy **też do okolicznych mieszkańców**, innych dzieci.

Czyli można powiedzieć, iż nasze **działania profilaktyczne dotyczą : jednostki, grupy, rodziny, środowiska lokalnego** a także pośrednio szerszej grupy społecznej.

W programie **używamy strategie emocjonalne, poznawcze i behawioralne**.

Odnoszą się one zarówno do **umiejętności społecznych, postaw społecznych**, myśli, uczuć, wartości związanych z uzależnieniami i problemami społecznymi, które leżą między innymi u ich podłoża. Wiele elementów związanych jest z **treningiem podstawowych umiejętności społecznych**.

Staramy się wprowadzać **zachowania alternatywne** (np. konstruktywne spędzanie czasu wolnego, rozwijanie zainteresowań) dla uzależnień i problemów społecznych.

Współpracujemy z innymi osobami, organizacjami i instytucjami w tym zakresie, a także przekazujemy dostępne nam informacje.

W środowisku naszych odbiorców, od wczesnego dzieciństwa podopieczni obserwują inne osoby w rodzinie i otoczeniu palące papierosy, pijące alkohol, sięgające po narkotyki. Na zasadzie modelowania zaczynają powtarzać te zachowania.

Często zaczynają od niewłaściwego odżywiania się (chipsów, słodczy) potem papierosów, piwa, mocniejszego alkoholu a kończą na narkotykach.

Użytki to jedna z najpopularniejszych „atrakcji” w grupach rówieśniczych, na podwórkach. Poprzez substancje psychoaktywne młodzież próbuje odreagowywać ciągły stres, lęk, odcina się od przykrych doświadczeń w szkole, czy od świadomości ubóstwa. Zachowania te stanowią rodzaj mechanizmu obronnego czy zastępczego, który dopasowuje do życia w danym środowisku lokalnym.

4. Podstawowe zagadnienia etyczne

Ważną sprawą jest tajemnica zawodowa, nie ujawnianie osobistych informacji uzyskanych od podopiecznego. Ujawnianie informacji reguluje prawo obowiązujące w Polsce, zgodnie z którym działamy.

Istotne jest też przestrzeganie zasad etycznych w doborze metod pracy, tak aby nie stosować przemocy, lub innych form przymusu, manipulacji itd.

.....

5. Budowa programu

Program składa się z wielu elementów tworzących system oddziaływania profilaktycznego. Część z nich jest podstawowa, inne mogą ulegać większym lub mniejszym zmianom.

Wiele elementów zachodzi na siebie lub jest ze sobą ściśle związanych.

Dlatego wprowadzanie programu polega na tworzeniu podstawy i dobudowywaniu do niej kolejnych elementów.

5.1. Struktura programu (etapy wprowadzania programu):

Przygotowanie zespołu realizatorów programu, podział zadań

Rozpoznanie środowiska (szkolnego, otwartego), stworzenie diagnozy problemów i potrzeb, rozpoznanie elementów mocnych w środowisku.
Określenie głównych problemów.

Rozpoznanie grupy uczestników programu, podjęcie ostatecznej decyzji do jakich osób będzie kierowany program, zestawienie problematyki i potrzeb uczestników programu.

Analiza problematyki uczestników, próba wyjaśnienia występowania tego problemu i określenia jakie zmiany powinny się dokonać. Teoretyczne podstawy.

Wybór celów głównych programu, celów operacyjnych wraz ze wskaźnikami zmiany.

Zaplanowanie elementów programu - działań (harmonogram) w zespole realizatorów.
Form działań, metod, technik, strategii realizowania programu.

Nabór uzupełniający uczestników.

Realizacja elementów programu według uaktualnionego harmonogramu.

Ciągła współpraca z osobami ze środowiska lokalnego, ważnych instytucji z innymi osobami ważnymi dla odbiorców.

Systematyczne prowadzenie ewaluacji programu.

Dokonanie podsumowania realizacji etapu programu, jego ewaluacji, dokonanie oceny, wyciągnięcie wniosków, dokonanie niezbędnych korekt w programie.

5.2. Etapy realizacji programu – „rytm szkolny”

Etapy programu dopasowane są do rytmu szkolnego dzieci i młodzieży.

- Etap I Przygotowanie zespołu kadry i placówki do kolejnej edycji programu (sierpień-wrzesień).
- Etap. II Realizacja programu w okresie wrzesień – styczeń.
- Etap III Ferie zimowe, wyjazd zimowy, zima w mieście.
- Etap IV Realizacja programu w okresie luty – czerwiec.
- Etap V Ferie letni, wyjazdy wakacyjne, lato w mieście.
- Etap VI. Podsumowanie realizacji programu.

5.3. Harmonogram roczny i miesięczny programu

Część zadań placówki podstawowych jest realizowanych stale każdego roku. Do nich, w poszczególnych latach, dodajemy zadania uzupełniające (ilość i rodzaj zajęć dodatkowych w dużej mierze zależy od pozyskanych funduszy i możliwości wolontaryjnych).

Harmonogram roczny stanowi uszczegółowienie, które z działań i w jakim zakresie będą realizowane w danym roku kalendarzowym. Roczne harmonogramy dopasowują realizację programu do uzyskanych funduszy w danym roku. Natomiast harmonogramy miesięczne pozwalają nam szczegółowo zaplanować prace w danym miesiącu, uwzględniając specyfikę miesiąca.

.....

5.4. Tygodniowe plany pracy

Tygodniowy plan pracy to rozkład zajęć w każdym dniu z uwzględnieniem czasu, osób realizujących, miejsca realizacji. Część zajęć stanowi stały plan tygodniowy, natomiast część zajęć w terenie jest dopasowanych do aktualnych problemów i potrzeb grup, podopiecznych.

.....

6. Sposób prowadzenia diagnozy potrzeb środowiska i odbiorców

Środowisko lokalne - to kontekst naszej pracy.

Od jego specyfiki uzależniony jest wybór metod pracy.

Rozpoznanie, stanowi podstawę do efektywnego planowania programów a rejestrowanie i porównywanie zachodzących w nim zmian może być sprawdzaniem skuteczności naszej pracy.

Na rozpoznanie składa się:

Obserwacja ulic, podwórek, rozmowy z mieszkańcami. Pozwala to poznać klimat danego środowiska, jego zwyczaje, miejsca spotkań młodzieży, dzieci, ich sposób spędzania czasu wolnego itp. Wtedy też poznajemy osoby z konkretnymi zainteresowaniami, które mogą nam w przyszłości pomóc w pracy.

Poznanie historii danego miejsca, tradycji kulturowych, zdarzeń, które nadal wpływają na losy ludzi (np. istnienie kultur, pochodzenia mieszkańców, ważnych wydarzeń).

Sposób życia rodzin, co jest dla nich charakterystyczne (np. rodziny wielopokoleniowe czy z problemem bezrobocia, alkoholu lub rozbite).

Dzieci i młodzież, ich styl życia, tworzone podkultury, potrzeby.

Miejsca, w których dzieci i młodzież się gromadzą (koło dworca, sklepu, określone bramy, podwórka, piwnice, strychy, pomniki, place zabaw).

Miejsca szczególnie zagrażające dla dzieci i młodzieży. Na przykład dworce kolejowe, duże bazy targowe, hipermarkety, miejsca sprzedaży alkoholu, kluby, w których działają „dilerzy” narkotyków.

Instytucje działające na polu: zdrowia i profilaktyki, opieki społecznej, oświaty, kultury, sportu. **Osoby** z tych ośrodków, które mogą z nami współpracować.

Nasza działalność ma mieć charakter profilaktyczny, sprawdzamy jakie inne programy były lub są realizowane na naszym terenie. Oraz jakie są główne problemy społeczne.

W ten sposób mamy informacje o zakresie zaspokajania potrzeb społecznych.

Dane zbierane są na podstawie:

- obserwacji w terenie,
- zbierania opinii różnych osób,
- zbieranie informacji od służb społecznych, pracowników placówek oświatowych, zdrowotnych, pozarządowych a nawet z okolicznych sklepów,
- analiza naszych kwestionariuszy, ewaluacji przeprowadzonej w poprzednich latach w placówce,
- innych analiz, statystyk, opracowań dokonanych przez różne instytucje a odnoszących się do tego terenu,
- analizy sytuacji poszczególnych podopiecznych,
- informacji od grup, które obejmujemy działaniami.

Diagnozę środowiska robimy również na podstawie wyników kwestionariuszy dotyczących **naszych podopiecznych**, czynników ryzyka. W ten sposób mamy informację o wycinku specyficznej populacji, która się będziemy zajmować.

.....

7. Aktualna diagnoza potrzeb odbiorców i środowiska lokalnego

Z analizy przeprowadzonej w ostatnich dwóch latach wynika iż, do podstawowych potrzeb odbiorców i środowiska lokalnego należą:

- zaspokojenie potrzeb powstających na skutek **biedy**: podstawowego wyżywienia, zaopatrzenia w pomoce szkolne, ubranie, dostęp do nieodpłatnych form wsparcia typu pomoc psychologiczna, korepetycje, terapia pedagogiczna i inne formy terapeutyczne; szczególnie gdy chodzi o dzieci gdyż one stanowią największy odsetek osób żyjących poniżej minimum;
- ochrony dzieci przed **zaniedbaniem, krzywdzeniem** psychicznym i fizycznym;
- zapewnienie możliwości **kontynuowania nauki**, poprzez **wyrównywanie szans edukacyjnych**, podnoszenie motywacji do uczenia się, zmianę postaw wobec kształcenia się i **pracy**;
- ochrona przed rozprzestrzenianiem się **uzależnień** od alkoholu, narkotyków nikotyny, form internetowych, społecznościowych, gier komputerowych, uzależnień od telewizji, komórki, ochrona zdrowia fizycznego i psychicznego;
- zmiana stylu **spędzania czasu wolnego** z biernego, wypełnianego nadużywaniem substancji psychoaktywnych na bardziej aktywny, wypełniony innymi formami niż odurzanie się;

- zmiana **postaw, wiedzy** o funkcjonowaniu rodziny u młodych osób, tak by nie powtarzali nawyków rodzin pochodzenia, nie wzrastała liczba nieletnich matek i dalej nie utrwał się model **rodziny dysfunkcyjnej**;
- niwelowanie wzrastających aktów **przemocy**, agresji w tym u dzieci i młodzieży;
- możliwość włączania się osób z tego środowiska lokalnego do **pozytywnych grup społecznych**;
- mniejsza **przestępczość** w środowisku;
- zmiana **wizerunku** tego **środowiska lokalnego** jaki ma ogół społeczeństwa – na bardziej pozytywny;
- zmniejszenie **intensywności i wielości występujących tu czynników ryzyka** (np. złe stosunki rodzinne, w szkole, duży poziom sytuacji stresujących, negatywne postawy, dominacja emocji złości i wrogości, braki w umiejętnościach społecznych, większa akceptacja w środowisku zachowań przestępczych i związanych z uzależnieniami);
- zmniejszenie **tendencji do marginalizacji społecznej** osób zamieszkujących niniejsze środowisko lokalne;

8. Opis i diagnoza problemu społecznego na który odpowiada program (z uwzględnieniem poziomu rozwoju: społecznego, poznawczego, emocjonalnego adresata)

Docieramy do dzieci, które wychowują się w **rodzinach z problemami uzależnień, o niskim standardzie ekonomicznym, niskim wykształceniu rodziców z innymi przejawami dysfunkcji rodziny.**

Których rodzice sami pochodzą z rodzin dysfunkcyjnych z podobnymi problemami, mają wykształcone od małego negatywne postawy, emocje, zachowania.

Nie mają dostępu do pozytywnych wzorców, gdyż w ich środowisku lokalnym, rówieśniczym dominują rówieśnicy o podobnych problemach. W ten sposób w ich psychice zaczyna dominować lęk, agresja, depresja, poczucie beznadziejności, bycia gorszym od reszty społeczeństwa.

Brak kształtowania konstruktywnych umiejętności społecznych, dodatkowo uniemożliwia im wchodzenie w dobre relacje z innymi dorosłymi czy grupami społecznymi. Te **porażki** jeszcze bardziej zamykają ich w **hermetycznej grupie** środowiskowej i utrudniają możliwość ćwiczenia właściwych umiejętności społecznych.

Braki w umiejętnościach społecznych pogłębiają się.

Idą **do szkoły nieprzygotowane**, trudniej jest im opanować bieżący materiał szkolny, powstają zaległości, który przyczyniają się do ich **niepowodzeń szkolnych.**

W szkole zaczynają trzymać się z grupami gorszych uczniów, sprawiających problemy wychowawcze. Próbuje zaznaczyć swoją obecność poprzez **zachowania ekstremalne**, agresywne z pogranicza przestępstw, eksperymentowanie z alkoholem i narkotykami.

I tak w dalszym stopniu zaczynają **odstawać od innych grup społecznych**, nie uzyskują w domu wsparcia w radzeniu sobie w szkole, gdyż **nie ma w domach wartości nauki czy pracy.**

Stają się **autodestrukcyjni**, często **porzucają naukę** i wchodzi w **konflikt z prawem**.

Nie mają podstawowej umiejętności **nawiązywania więzi** i utrzymywania jej z innymi osobami, gdyż nie mogli tego nauczyć się w rodzinach.

Dlatego w programie tym staramy się wyrównywać braki jakie powstają w domu, szkole, tak by dziecko nie wypadło z systemu edukacyjnego, społecznego. A także nie zatraciło umiejętności osobistych umożliwiających prawidłowe funkcjonowanie wśród ludzi.

Dlatego bardzo dużą wagę kładziemy na kształtowanie więzi, umiejętności społecznych.

Gdyż bez umiejętności tworzenia więzi, bez posiadania konstruktywnych umiejętności społecznych dziecko czy młody człowiek nie jest w stanie dobrze adaptować się do społeczeństwa.

A co za tym idzie nie będzie w stanie podjąć się ról członka rodziny, rodzica czy pracownika. Dlatego jest duże ryzyko, iż wybierze życie w subkulturze lub wpadnie w uzależnienie.

Dzieci z tych rodzin w większym stopniu mają **problemy zdrowotne**. Problemy rozpoczynają się już w okresie płodowym, gdy ich matki nadużywają alkoholu, często mają uszkodzenia okołoporodowe, wady analizatorów nie są korygowane, są niedożywione. Wielokrotnie nie mają podstawowych, obowiązkowych szczepień, nie chodzą do dentysty nie są korygowane wady postawy. To wszystko przyczynia się również do **gorszego funkcjonowania fizycznego dzieci** co ma również wpływ na ich funkcjonowanie **psychiczne**.

Wielość braków w rodzinie, w ich otoczeniu, wpływa również na kształtowanie się w nich obrazu, iż za różne niepowodzenia w życiu są odpowiedzialne osoby, instytucje zewnętrzne. Obarczają winą czynniki zewnętrzne, nie mają wyobrażenia o wpływie rodziny czy swoim na tą sytuację.

Tak między innymi kształtuje się w nich **model zewnątrzsterowności**, braku poczucia, iż cokolwiek od nich zależy.

Dlatego tak dużą wagę przykładamy do **aktywizowania uczestników w programie** i planowania takich działań, w których będą mogli **się nauczyć, iż mają wpływ** na to co się dzieje w nich i wokół nich.

Będąc w takiej sytuacji jak opisana powyżej powstaje w nich **poczucie nudy**, która nie jest tylko brakiem możliwości uczestniczenia w różnych działaniach ale specyficznym stanem emocjonalnego **zobojętnienia**, polegającym na **braku poczucia przynależności do ogółu społeczeństwa** i poczuciu posiadania jakiegoś celu w życiu.

Dzieci w pewien sposób są **opuszczone**. Rodzice zajęci swoimi problemami, uzależnieniem mało interesują się dziećmi. Dzieci często spędzają czas na podwórkach, ulicy, wśród rówieśników. Dlatego staramy się **by placówka była „ich” miejscem**, by **zamiast na podwórku spędzali czas w zorganizowanym miejscu**.

Dzieci te, również w sytuacjach trudnych, stresujących czy nawet traumatycznych **nie uzyskują wsparcia w rodzinie**, rzadko otrzymują wsparcie w innych instytucjach, gdyż są tymi, które sprawiają problemy wychowawcze i wzbudzają więcej niechęci u dorosłych. Z tego powodu dbamy aby była możliwość uzyskania w **programie wsparcia od osoby dorosłej** indywidualnie czy otrzymania tego **wsparcia od własnej grupy rówieśniczej**.

Z wiekiem dzieci, **ważność grupy rówieśniczej rośnie**. W środowisku lokalnym, w którym realizowany jest program, dominują **negatywne grupy**

rówieśnicze, podkulturowe, przestępcze nie rzadko mające charakter dewiacyjnych paczek czy gangów. Grupy te posługują się dużym **naciskiem grupowym**, manipulacją jednostkami, przez co mają ogromny wpływ na kształtowanie się postaw, norm, zachowań. Toteż młodzi ludzie nie mają możliwości uczestniczenia w grupie pozytywnego odniesienia.

Dlatego w ramach programu **tworzymy „pozytywne” grupy rówieśnicze** dopasowane wiekowo, które mają swojego przewodnika w postaci osoby dorosłej – wychowawcy, dzięki czemu procesy w niej zachodzące **ukierunkowane są na pozytywne zmiany**. Grupy te tworzą społeczność, co dodatkowo wzmacnia możliwość korzystania z pozytywnych wpływów rówieśników.

Docieramy do dzieci i młodzieży, która w swoim życiu przeszła przez wiele trudnych sytuacji (np. awantury, domowe bicie, znęcanie się psychiczne, brak zainteresowania ze strony rodziców, wiele negatywnych emocji wobec nich, brak pomocy w nauce, odczuwanie bycia kimś gorszym wśród rówieśników).

Docieramy do dzieci i młodzieży którzy **próbują sięgać po środki odurzające** (narkotyki, alkohol, tytoń). Pochodzą oni ze środowisk lokalnych charakteryzujących się : **rozpowszechnioną normą picia alkoholu, niską motywacją do pokonywania trudności**, kryminogennością, negatywnymi wzorcami osób dorosłych, małą dojrzałością społeczną, wyuczoną bezradnością, hermetycznością, niskim standardem ekonomicznym rodziny.

W środowiskach lokalnych są dzieci, młodzież oraz ich rodziny, którzy nie docierają do publicznych form pomocy. Sami nie zgłoszą się z prośbą o pomoc, nie są świadomi swoich potrzeb i problemu lub **nie potrafią korzystać z pomocy innych**. Jednocześnie powtarzają znane im lecz destrukcyjne sposoby radzenia sobie z trudnymi sytuacjami.

Odrzucani są również przez inne grupy społeczne przestrzegające podstawowych norm - podlegają marginalizacji społecznej.

.....

Wiele rodzin nie pełni swoich podstawowych funkcji a dzieci sporo czasu spędzają na ulicach chodząc po dworcach, jeżdżąc autobusami, czy czasami są zmuszone do nocowania na klatce schodowej.

Dzieci, które próbują sięgać po środki odurzające (alkohol, narkotyki, tytoń). Pochodzą oni ze środowisk lokalnych charakteryzujących się: rozpowszechnioną normą picia alkoholu, niską motywacją do pokonywania trudności, negatywnymi wzorcami osób dorosłych, małą dojrzałością społeczną, wyuczoną bezradnością, hermetycznością, niskim standardem ekonomicznym rodzin, bezrobociem.

Młodzież psychicznie nie jest przygotowana do wejścia na rynek pracy. Wielokrotnie powielają model podejścia do pracy wyniesiony z domu rodzinnego – bierność, postawy roszczeniowe. W związku z wielokrotnymi niepowodzeniami w osiągnięciu wykształcenia, powstaje u nich poczucie małej wartości, strach przed podjęciem odpowiedzialności.

Wybierają wówczas to, co jest dla nich prostsze - życie w subkulturze kryminogennej, wpadają w uzależnienia, pozostają bez pracy.

Ważne jest aby jak najwcześniej docierać do dzieci przejawiających problemy w rozwoju emocjonalnym, społecznym, poznawczym, które z racji wychowywania się w rodzinach dysfunkcyjnych nie mają szans na wyrównanie swoich deficytów.

Wielu młodych ludzi próbuje zakładać rodziny bardzo wcześnie nie mając ukończonej szkoły, uzyskanego zawodu, znalezionej pracy a co za tym idzie warunków

materialnych. Wcześniej rodzą się ich dzieci, które jak łatwo się domyśleć, nie mają warunków do prawidłowego rozwoju.

Wiele też młodych matek jest samotnych, gdyż ich partnerzy nie zdecydowali się na wspólne życie, a nie rzadko trafiają do więzień.

Powstało w tym środowisku zjawisko „dziedziczenia pozycji pracownika niewykwalifikowanego”, wielokrotnie dzieci powielają pozycję społeczną rodziców. Co wpływa na zwiększające się problemy ze znalezieniem pracy w późniejszym okresie.

Typowym dla niniejszego środowiska jest częsta zmiana partnerów, życie w konkubinacie. Rodziny często są rekonstruowane, w jednej rodzinie są dzieci z różnych związków.

Rodziny nie przechodzą przez naturalne etapy rozwojowe. **Brakuje więzi rodzinnych.** A jeśli są to więzi toksyczne, wynikające ze współzależnienia, modelu przemocowego. W rodzinach występuje **pomieszanie ról**, często dzieci przejmują role rodziców, którzy są niewydolni.

Najczęściej występujące czynniki ryzyka.

Niekonsekwentny, agresywny, negatywny styl wychowania w rodzinie .

Gwałtowne wybuch złości osób dorosłych.

Ukształtowana osobowość antyspołeczna rodziców z zachowaniami przestępczymi.

Niski poziom wykształcenia rodziców, brak zawodu lub wykonywanie zawodu wymagającego niskich kwalifikacji, z niskim wynagrodzeniem.

Dziecko jest w ciągłym stresie rodzinnym wynikającym z: przemocy, alkoholizmu, nadużywania narkotyków, konfliktów małżeńskich i rodzinnych, braku więzi między dorosłymi a także między rodzicami i dziećmi, niezaspokojonych podstawowych potrzeb bytowych i bezpieczeństwa.

Duży poziom agresji w szkole i na podwórku.

Postawa buntownicza.

Zachowywanie się niezgodnie z normami np. szkolnymi.

Niszczenie mienia.

Czesne doświadczenia seksualne, często o charakterze dewiacyjnym.

Bardzo słabe wyniki w nauce.

Tendencja do spędzania czasu wolnego z rówieśnikami tak samo destrukcyjnymi, agresywnymi, łamiącymi zasady, skłonny do łamania prawa.

Poczucie bycia kimś „złym”, „głupim”, poczucie niskiej wartości.

Niski standard ekonomiczny rodziny oraz środowiska lokalnego, w którym zamieszkują.

Duży poziom bezrobocia w ich środowisku lokalnym

Są realnie odrzucani przez inne grupy społeczne funkcjonujące poprawnie ale też w pewien sposób przez nich wykorzystywani.

Z wniosków powstałych w wyniku ewaluacji w poprzednich latach wynika.

Podstawowymi grupami odniesienia stają się podkultury .....

Podatność na sugestie grupy w wieku szkolnym sprawia, iż normy ze środowisk podwórkowych zostają łatwo wchłaniane. ....

W znacznym stopniu dzieci pozostają egocentryczne. .....

Mniejsza umiejętność w radzeniu sobie w różnych środowiskach.

.....

..... Związane jest to z **hermetycznością grup rówieśniczych** w ich środowisku, **ubóstwem podejmowanych ról przez dzieci**. .....

Trudniejszy jest dla nich start w szkole. .....

Mają trudności z logicznym zapamiętaniem, nie potrafią samodzielnie analizować i organizować materiału. **Gorzej czytają, wolniej opanowują pisanie i czytanie**. Z opóźnieniem zdobywają umiejętność posługiwania się pojęciami abstrakcyjnymi. Nawarstwiają się problemy w tym wieku stanowią podstawę **trudności w podjęciu dalszej nauki i aktywności zawodowej**. Problemy te związane są również z gorszą koncentracją, nie umiejętnością celowej obserwacji, brakiem świadomego rozwiązywania problemów. Dzieci nadal opierają się na próbach i błędach. ....

Ich **rozwój emocjonalny zniekształcony jest** od wczesnych lat dziecięcych. **Nawarstwiają się urazy** powodują chaos w odczuciach. **Brakuje im umiejętności wyrażania emocji i uczuć przyjemnych i nieprzyjemnych** w formach akceptowanych społecznie. Nadal, niekontrolowane reakcje emocjonalne mają wpływ na działania. ....

Rozwój samodzielności życiowej, w mniejszym stopniu **wynika ze** zdobywania wiedzy i umiejętności, w większym ze „**sprytu**” w radzeniu sobie z trudnymi sytuacjami (manipulowanie, wykorzystanie słabszych jednostek). ....

Mają **obniżoną zdolność kontroli własnego zachowania**. ....

Nie mają zaspokojonych podstawowych potrzeb: bezpieczeństwa, przynależności, jedzenia, poznawczych a tym samym są blokowane inne - wyższe potrzeby typu: tworzenia, rozumienia, zabawy, porządku, autonomii. Spotykamy się też z nieproporcjonalnymi potrzebami wyczynu, agresywności, kompensacji, izolacji, aprobaty, wykorzystywania innych. Z niezaspokojeniem potrzeby zwrócenia na siebie uwagi, często związane są złe zachowania dzieci, gdyż mniej ważne jest dla nich jak to zrobią, byle było skutecznie. A dorośli mają tendencję do szybszego zauważenia niestosownego zachowania, niż zachowania poprawnego. ....

Aby poradzić sobie z sytuacjami jakie ich spotykają często **przyjmują postawę negatywistyczną** (dewaluowanie osób z zewnątrz, nowych zdarzeń); zaprzeczają swoim uczuciom, spostrzeżeniom; fantazjują; bronią się przez regresję w zachowaniach (cofnięcie do zachowań typowych dla młodszego wieku); pomniejszają znaczenie i wartość ludzi i sytuacji, które są im nieznanne; tracą zainteresowanie czymkolwiek; uciekają w choroby, bierność; izolują się; uzależniają się od innych osób lub substancji. ....

9. Adresat programu

Dzieci, młodzież w wieku od 3 do 18 lat (z możliwością przesunięcia wieku w zależności od potrzeb środowiska) oraz ich **rodziny**. ....

Adresatem jest również **środowisko lokalne** .....

Program **wspomaga inne placówki**: oświatowe (np. szkoły), pomocy społecznej w realizowaniu profilaktyki uzależnień i przeciwdziałaniu problemom społecznym. ....

9.1. Nabór uczestników programu, sposób rekrutacji

Uczestnicy docierają do nas w następujący sposób:

- bez skierowania (wychodzenie do dzieci na ulicy, samodzielne zgłaszanie się dzieci, przyprowadzanie przez rówieśników, rodzeństwo lub rodziców),
- rodzice bez skierowania, na podstawie własnej motywacji (są motywowani przez nauczycieli, pracowników socjalnych),
- na zasadzie zalecenia przez osoby z innych instytucji,
- ze skierowaniem (z Policji, szkół, poradni, innych placówek).

Mamy wypracowany cały system związany z naborem na zajęcia, który dopasowywany jest do poszczególnych projektów i zadań, które aktualnie realizujemy.

.....

10. Cele

10.1 Cele główne programu

Można podzielić je na długoterminowe i krótkoterminowe. Do krótkoterminowych (realizowanych bezpośrednio w czasie roku) należą:

- .....
- Wsparcie rozwoju psychicznego, społecznego i moralnego dzieci i młodzieży uczestniczącej w programie.
  - Uczenie dzieci życia w społeczeństwie, zgodnie z powszechnie aprobowanymi normami.
  - Odstępowanie przez dzieci od eksperymentowania z substancjami uzależniającymi.
  - Przebywanie dzieci z rodzin z problemem alkoholowym w atmosferze bezpieczeństwa, wsparcia, więzi stworzonej w placówce.
  - Przeżywanie przez podopiecznych pozytywnych emocji i uczuć.
  - Uczestniczenie dzieci w pozytywnej grupie odniesienia, aktywnym spędzaniu czasu wolnego, rozwijaniu zdolności.
  - Uzyskanie wsparcia przez dzieci, młodzież, rodziny od osób profesjonalnie zajmujących się pomocą.
  - Udzielenie pomocy rodzinom w nauczaniu się spełniania swych podstawowych funkcji wychowawczych oraz bycia bardziej zaradnym społecznie.
  - Podejmowanie prób leczenia uzależnień i współuzależnień, przez osoby w rodzinach.
  - Włączenie się do pomocy środowisku lokalnemu w zapobieganiu uzależnieniom i patologiom społecznym szerzącym się wśród dzieci i młodzieży.
  - Zwiększanie skuteczności i efektywności działań prowadzonych w ramach programu.

.....

Do długoterminowych (osiąganych w wyniku dłuższego uczestniczenia i trwania programu) należą:

- Lepsze funkcjonowanie dzieci i młodzieży objętych programem pod względem psychicznym i społecznym.
- Posiadanie przez uczestników programu podstawowych umiejętności społecznych.
- Kontynuowanie nauki przez uczestników programu.
- Podejmowanie pracy i utrzymywanie się w niej przez uczestników programu.
- Zmniejszenie poziomu ubóstwa w rodzinach uczestników programu.

- Poprawa funkcjonowania podopiecznych w szkole pod względem wyników w uczeniu się i zachowania.
  - Zmniejszenie się głębokości i ostrości zaburzeń psychicznych u uczestników programu.
  - Zmniejszenie liczby rodzin dysfunkcyjnych w środowisku lokalnym
  - Dotarcie do możliwie wszystkich dzieci z okolicy z ofertą adekwatną do ich potrzeb (od prostego organizowania czasu wolnego do oddziaływań profilaktycznych i terapeutycznych).
  - Zmniejszenie liczby młodzieży uzależniającej się od środków odurzających.
  - Opóźnienie rozpoczęcia sięgania przez dzieci po używki (tytoń, alkohol itp.).
  - Zmniejszenie intensywności dominujących, negatywnych wzorców zachowań w środowisku lokalnym.
  - Zmniejszenie prawdopodobieństwa wejścia dzieci w uzależnienie (szczególnie w chorobę alkoholową).
  - Bardziej samodzielne, aktywne, konstruktywne funkcjonowanie uczestników programu w społeczeństwie.
- .....

10.2. Cele operacyjne programu, wskaźniki

Do celów głównych układamy cele pośrednie, operacyjne. Cele te cały czas ewaluują, zmieniają się w zależności od roku realizacji programu. W pełnym programie znajduje się spis szeregu celów operacyjnych i ich wskaźników.

.....

III. Elementy programu, działania

11. Spotkania organizacyjne w czasie trwania projektu, planowanie, analizowanie, modyfikowanie, podsumowanie zadania.

Spotkania te są elementem tworzenia zespołu realizatorów, wykonujących zadania projektu. Nadają i utrzymują dobre standardy pracy.

.....

12. Spotkania dla realizatorów.

Wspólne ustalenie szczegółowych zasad współpracy, przeprowadzenia działań, podziału ról, zakresu obowiązków, terminów, obowiązującej dokumentacji, sposobu dokonania ewaluacji, ustalenie szczegółów merytorycznych zajęć itp.

.....

13. Spotkania superwizyjno – konsultacyjne w trakcie trwania projektu dla realizatorów (zebrania kliniczne).

Na bieżąco analizowanie przebiegu realizacji projektu, wyciąganie wniosków, dokonywanie ewentualnych korekt, superwizja i konsultacje pracy merytorycznej.

.....

14. Spotkania podsumowujące dla realizatorów.

Podsumowanie przeprowadzonej ewaluacji. Wspólne określenie wniosków z przebiegu projektu. Zamknięcie ewaluacji z punktu widzenia realizatorów. Zaplanowanie dalszych działań i pracy zespołu

.....

15. Diagnoza środowiska lokalnego

Ponieważ z założenia profilaktyka w tym programie realizowana jest przez oddziaływanie na całe środowisko, dlatego dokładne jego rozpoznanie jest punktem wyjścia do planowania pracy.

.....

16. Nabór podopiecznych

Sposób naboru opisano we wcześniejszym punkcie. ....

17. Wywiad wstępny

Przeprowadzany jest w trakcie pierwszych spotkań z podopiecznym, w rodzinie, u pedagoga lub nauczyciela, w Ośrodku Opieki Społecznej, i w innych instytucjach związanych z dzieckiem.

.....

17.1. Pierwsza rozmowa - kto zgłosił się do nas?

Ważnym elementem, przed przyjęciem uczestnika do programu jest poznanie jego sytuacji. W czasie pierwszych **spotkań konsultacyjnych** zwracamy uwagę na problemy dziecka, rodziny i na ich mocne strony, na których będzie można się oprzeć w przyszłej pracy.

.....

W trakcie pierwszych spotkań dużą wagę kładziemy do **nawiązania dobrego kontaktu** z dzieckiem. ....

Staramy się też mieć **rozeznanie w jego głównych sferach życia**:.....

Staramy się być w **stałym kontakcie z nauczycielami i rodzicami**, by wiedzieć co aktualnie dzieje się w życiu dziecka.

.....

18. Przygotowanie uczestnika do włączenia się do programu.

Przez pierwszy okres kontaktu z **dzieckiem** odbywają się **rozmowy indywidualne** prowadzone przez wychowawcę zajmującego się daną grupą wiekową dzieci. W czasie tych rozmów dziecko zapoznawane jest szczegółowo z zasadami placówki, zajęciami jakie się w niej odbywają. Jest to również czas lepszego poznania

przez wychowawcę dziecka, a także dokładniejszego zdiagnozowania jego problemów, potrzeb, i możliwości.

Równolegle odbywają się również **spotkania z rodzicami lub opiekunami prawnymi**, zarówno na terenie placówki jak i w domu rodziny. Prowadzi je wychowawca dziecka. W kontakcie z rodziną dokonuje jej diagnozy. Zapoznaje rodzinę z zasadami placówki, zajęciami jakie się w niej odbywają, omawia zasady dotyczące kontaktowania się kadry placówki z rodzicami i zakresu współpracy.

Wychowawca **kontaktuje się również z osobami z instytucji**, które mają styczność z dzieckiem i rodziną aby uzupełnić diagnozę i poznać spostrzeżenie dziecka i rodziny przez inne osoby.

Na **zebraniach klinicznych** zespołu przedstawia dziecko i jego rodzinę, kadra zapoznaje się z problematyką i jest **konsultowana sytuacja dziecka i rodziny**.

Na podstawie zebranych informacji opracowuje **wstępną diagnozę** i określa czy dziecko może uczestniczyć w programie.

Jeśli nasza Placówka nie jest właściwym miejscem pomocy, kadra znajduje właściwą placówkę, do której kieruje dziecko i rodzinę.

W ten sposób, w pierwszym okresie kontaktu, wychowawca **nawiązuje więź z dzieckiem i rodziną**, które będą niezbędne do dalszej pracy.

Zawarcie kontraktu z dzieckiem i rodziną.

Po pierwszym okresie poznawania dziecka, rodziny można zawrzeć **kontrakt na uczestniczenie w programie placówki**.

Zawiera on zasady, regulamin placówki, prawa i obowiązki podopiecznego i rodziców. Jest także miejsce na dopisanie szczególnego zapotrzebowania ze strony rodziców i dziecka.

.....

19. Dobór podopiecznych do grup

Dzieci i młodzież dzieleni są na **grupy wiekowe** .....

Grupa liczy około 10 miejsc, ...

20. Przygotowanie grupy do przyjęcia nowego uczestnika.

Zanim do grupy zostanie włączone nowe dziecko czy dzieci, jest ona przez kilka spotkań przygotowywana do tego. Omawia się różne problemy, obawy, wątpliwości dzieci, tak by nowe dziecko było przyjęte a nie odrzucone.

.....

21. Praca z dziećmi i młodzieżą (formy)

Prowadzona jest na kilka sposobów wzajemnie się przeplatających: indywidualnie, w grupie rówieśniczej, grupie zajęciowej, podgrupach, wraz z rodziną, z nauczycielem.

.....

21.1. Praca indywidualna z podopiecznym

Opiekę indywidualną nad danym dzieckiem sprawuje specjalista, opiekun grupy wiekowej. Prowadzona jest ona kilkoma sposobami. ....

21.1.1. Systematyczne spotkania indywidualne

.....

21.1.2. Spotkania podtrzymujące i interwencyjne

.....

21.1.3. Diagnoza, planowanie indywidualnego programu podopiecznego i jego rodziny

.....

Każdy z podopiecznych jest **diagnozowany** (wywiady, obserwacje, testy), ma prowadzoną **dokumentację indywidualną** z zapisem zachodzących **zmian**. Na podstawie szerszej analizy zachowań i kontekstu sytuacyjnego układa się jego indywidualny program pracy. **Program** ten **jest konsultowany** na zebraniach klinicznych zespołu kadry merytorycznej, układany jest przez interdyscyplinarny zespół kadry. Może być również konsultowany **lub superwizowany** przez specjalistów z zewnątrz. Powstaje również w wyniku współpracy z osobami z innych instytucji. W trakcie realizacji program ten **poddawany jest ewaluacji** i w razie potrzeby **jest modyfikowany** i dopasowywany do aktualnych potrzeb dziecka. Zintegrowanym z nim elementem jest **program pomocy rodzinie dziecka**, który jest również przygotowany przez wychowawcę, a zostanie omówiony tu w dalszej jego części.

.....

21.1.4. Terapia pedagogiczna

W związku z trudnościami szkolnymi podopiecznych prowadzimy zajęcia z terapii pedagogicznej, które prowadzone są zgodnie z indywidualnym programem terapii. ....

Dziecko jest diagnozowane przez specjalistę pod względem problemów z analizatorami, dylekcyjnych, psycholog dokonuje diagnozy psychologicznej poziomu problemów. Współpracujemy również z Poradnią Psychologiczno – Pedagogiczną, i jeśli diagnoza została już wykonana przez jej specjalistów, korzystamy z niniejszej diagnozy, często zajęcia u nas prowadzone są uzupełnieniem zajęć prowadzonych w poradni czy na terenie szkoły. Ponieważ często nasi podopieczni mają specjalne potrzeby edukacyjne, praca z nimi wymaga dużo czasu.

.....

21.1.5. Indywidualne zajęcia wyrównawcze

Dzieci, które do nas trafiają mają bardzo duże zaległości w materiale szkolnym dlatego prowadzimy dla nich zajęcia wyrównawcze. Współpracujemy z nauczycielami poszczególnych przedmiotów tak, aby uzgodnić kolejność nadrabianego materiału i sposób jego zaliczania w szkole.

.....

21.1.6. Indywidualne odrabianie lekcji

Niektóre dzieci nie mają tak dużych zaległości w realizacji programu szkolnego, ale ze względu na ich problemy emocjonalne wymagają indywidualnej pomocy w lekcjach, którą im zapewniamy.

.....

21.1.7. Terapia logopedyczna

Dla dzieci, które mają problemy natury logopedycznej prowadzimy zajęcia ze specjalistą. ....

21.1.8. Inne formy pomocy indywidualnej

Dzieci mające sprzężone problemy rozwojowe, zaburzenia analizatorów mogą uczestniczyć w innych formach terapeutycznych prowadzonych kinezylogią edukacyjną, Weroniki Scherborn, metodą terapii ręki, integracji sensorycznej i innych. Zajęcia te prowadzi osoby z odpowiednimi kwalifikacjami do danej formy terapeutycznej.

.....

21.2. Praca z grupą rówieśniczą

Grupy dzielone są według wyżej wymienionych kryteriów wiekowych. Mogą być otwarte lub zamknięte w zależności od etapu pracy. Prowadzenie grupy ściśle związane jest z zachodzącymi procesami grupowymi.

.....

21.2.1. Dziecięca grupa rówieśnicza - socjoterapeutyczna

Grup takie powstają w obrębie rówieśników o zbliżonym wieku. Przestrzegamy również inne zasady doboru dzieci do grupy, są to grupy mieszane pod względem płci i problematyki uczestników. Są grupami półotwartymi, z ciągłą możliwością dołączania nowych podopiecznych. W sytuacji gdy limit miejsc się wyczerpie grupa staje się grupą zamkniętą. Po przejściu swoich faz pracy, gdy podopieczni kończą udział w tym programie, na nowo staje się grupą półotwartą. Staramy się tak planować prace z tymi grupami stałymi, aby zawsze pozostawał jakiś trzon grupy, który będzie naturalnie kontynuował wypracowane zasady grupy.

Do wieku dzieci młodszych dopasowywany jest specjalny program z adekwatną metodyką pracy. Wykorzystujemy w tych grupach więcej form zabawowych, edukacyjno - rozwojowych oraz twórczości własnej podopiecznych. Z naszego doświadczenia wynika, iż rozpoczynanie pracy z dziećmi młodszymi owocuje lepszymi efektami w pracy z nimi w starszym wieku.

Istnieje duża szansa na powstrzymanie kumulowania się negatywnych doświadczeń w domu, szkole, wśród rówieśników, wynikających z trudniejszego startu w szkole.

.....

21.2.2. Młodzieżowa grupa rówieśnicza

Charakteryzuje się zwiększoną ilością wyjazdów, wyjść poza środowisko, podejmowaniem poważniejszych tematów osobistych wymagających refleksyjności. Stosowane są również specjalne programy obniżające prawdopodobieństwo występowania zachowań ryzykownych, uczące odpowiedzialności i inne. Zajęcia są bardziej nieregularne, w dużej mierze zależą od inicjatywy młodzieży.

.....

21.2.3. Praca w grupach rówieśniczych o charakterze edukacyjnym, rozwojowym.

Prowadzone są przez osoby przygotowane do pracy z młodzieżą, grupą, socjoterapeutów. Jedna grupa liczy do 12 osób. Grupy mają zasady m. in. abstynencja, nie używanie przemocy, aktywność w zajęciach. Opierają się na procesie grupowym oraz zasadach prowadzenia społeczności, wykorzystują metodologię socjoterapii. Są

analizowane i superwizowane. Mają na celu m. innymi: wzmocnienie czynników chroniących czyli pracę nad wzmocnieniem więzi z rodziną lub innymi osobami, pracę nad znalezieniem miejsca w pozytywnej grupie odniesienia, pracę nad umiejętnościami empatycznymi, redukcję czynników ryzyka. Do ich realizacji stosowane są metody warsztatowe, ćwiczenia. Wprowadzają dodatkowe tematy ważne z punktu widzenia edukacji czy rozwoju podopiecznych – są zajęciami tematycznymi.

.....

21.2.4. Praca w grupach rówieśniczych podwórkowych

Jest jedna z form docierania do dzieci i młodzieży spędzającej czas bezpośrednio na podwórku czy ulicy. Pozwala włączyć do pracy całą podgrupę dzieci czy młodzieży znających się z podwórka, stanowiących swoją naturalną grupę odniesienia.

Jest to wychodzenie na podwórka i ulice w celu naboru młodzieży i dzieci, którzy nie trafili dotąd do instytucji.

Tworzone są grupy podwórkowe, które szereg elementów pracy mają wspólnych z grupami rówieśniczymi czy socjoterapeutycznymi. W pierwszej fazie pracy z tymi grupami praca odbywa się bezpośrednio na podwórkach, potem w innych otwartych miejscach, by w kolejnej fazie wprowadzić grupę do systemu pracy placówki stacjonarnej.

.....

21.2.5. Socjoterapeutyczne wyjazdy wakacyjne i zimowe

Są bardzo ważną formą pracy z podopiecznymi. Grupy wyjazdowe liczą około 12-14 dzieci i dwie osoby kadry merytorycznej (np. wychowawca i psycholog/ socjoterapeuta/ terapeuta/ edukator). Jako dodatkowa osoba wspomagająca może być wolontariusz związany z daną grupą w pracy placówki. Organizowane są w nowych środowiskach, innych podkulturach. Z dużą ilością form turystycznych, poznawczych, psychokorekcyjnych. Całodobowa opieka przez 14 dni, z dala od „napięcia domowego”, pozwala poznać głębiej dziecko, pomóc mu w doświadczaniu nowych sytuacji, wzmocnić poczucie wartości i sprawczości. Wszystkie wyjazdy są szczegółowo planowane, opisywane i analizowane. Są formą podsumowania, pogłębienia pracy w placówce, stanowią z nią całość. W ramach tych wyjazdów mieszczą się również wymiany międzynarodowe dwustronne i wielostronne. Spływy kajakowe, obozy żeglarskie, turystyka górską i nizinna. Mają swoje oddzielne programy.

.....

21.2.6. Wyjazdy socjoterapeutyczne kilkudniowe

Mają podobne znaczenie jak wyjazdy 14-dniowe. Pracuje się jednak wówczas bardziej nad jednym wspólnym problemem grupy. Są szczegółowo planowane, opisywane i analizowane. Odbywają się w soboty i niedziele, dłuższe weekendy. Mają swoje oddzielne programy.

.....

21.2.7. Praca oparta na zasadach społeczności.

Średnio raz w tygodniu odbywa się spotkanie społeczności dzieci młodszych oraz dla młodzieży. W sytuacjach szczególnych odbywają się spotkania całej społeczności.

Spotkania społeczności dotyczą co najmniej dwóch grup. Poruszane są na nich tematy wykraczające poza problem pojedynczej grupy. Takie, o których decydować powinna cała społeczność. Staramy się również by w społeczności dotyczyła cała kadra merytoryczna zajmująca się określoną grupą wiekową.

.....

21.3. Zajęcia instruktorskie (rozwijanie zainteresowań, uzdolnień spędzanie czasu wolnego).

Są uzupełnieniem pracy w grupach. Dzieci mogą odnajdywać swoje zdolności, kształtować zainteresowania, uczyć się spędzania czasu wolnego w sposób konstruktywny, twórczej postawy do życia.

.....

21.3.1. Plastyczne, terapia zajęciowa, techniczne

Kształtują dziecięcą wyobraźnię przestrzenną, ćwiczą kanał wzrokowy i kinestetyczny. Stosuje się tu bardzo różne techniki plastyczne, elementy terapii zajęciowej, psychorysunku, fotografii.

.....

21.3.2. Sportowe i turystyczne

Odgrywają bardzo ważną rolę, pozwalają dzieciom uwolnić nadmiar energii. Dają możliwość pokonywania własnych słabości. Dzięki czemu tę umiejętność łatwiej jest im wykorzystywać w innych dziedzinach życia. Są do wycieczki po i poza Warszawę, zajęcia na basenie,, gra w piłkę, wyjścia na kręgle i inne. Wyodrębniliśmy również oddzielny program Klubu turystycznego, dzięki czemu możemy rozbudowywać te formy pracy profilaktycznej.

.....

21.3.3. Drama, parateatralne, teatrzyk dziecięcy, VIT.

Pomagają podopiecznym wyrazić swoje emocje, marzenia, potrzeby. Tworząc scenariusze, pokazując swoje przedstawienia rodzicom i innym osobom z zewnątrz, mają też okazję przekazać to, czego nie potrafią powiedzieć. Uczą się rozpoznawać i nazywać przeżycia, współpracować w grupie, prezentować siebie innym. A poprzez jasełka, czy kolędników zajęcia pomagają przybliżyć tradycje kultury polskiej. Tworzą również scenariusze według, których nagrywają mini filmy na kamerach video.

Jeśli mamy możliwość wykorzystujemy również elementy metody VIT . Nagrywane są interakcje w grupie dzieci, a następnie odtwarzane w wypunktowywane elementy konstruktywne, służące grupie i poszczególnym dzieciom. Do tej metody korzystamy z pomocy specjalisty trenera metody VIT. Zajęcia z Dramy jak i zajęcia VIT, mają również swój wyodrębniony program według, którego są realizowane.

.....

21.3.4. Muzyczno - taneczne

Rozwijamy tu wrażliwość słuchową dzieci. Wykorzystujemy proste instrumenty muzyczne do wyrażania przez dzieci emocji i nazywania ich, a także stosujemy inne elementy muzykoterapii. Organizujemy zajęcia z nauki tańca. Czasem są to zabawy w konwencji, różnych tańców, np. ludowych. Zajęcia muzyko terapeutyczne mają również swój wyodrębniony program według, którego są realizowane.

.....

21.3.5. Hippoterapia, dogoterapia

Na zajęcia te jeździmy poza Warszawę a także w mieście. Prowadzone są przez wyspecjalizowane placówki i instruktorów. Wykorzystujemy na nich bardzo korzystny wpływ zwierząt na naszych podopiecznych. Oswajają się z nimi, dbają o nie, muszą być delikatne, wczuwać się w nie.

To jest dla nas podstawą do przenoszenia tych umiejętności w stosunku do innych ludzi. Dzieci uczą się wrażliwości i empatii.

.....

21.3.6. Gazetka

Dzieci zainteresowane formami dziennikarskimi, wspólnie z instruktorem tworzą gazetkę dziecięcą, w której zamieszczają różne ważne dla nich informacje i inne formy zabawowe.

.....

21.4. Wprowadzanie tradycji Kultury Polskiej (obchodzenie świąt Bożego Narodzenia, Wielkanocy, Andrzejek, Pożegnania zimy, Pierwszego dnia lata)

Staramy się odbudować tożsamość kulturową dzieci po to, aby łatwiej im było zmieniać swoją tożsamość związaną z dysfunkcyjnymi rodzinami. Zajęcia te odbiegają również w charakterze od tego co proponuje się najczęściej dzieciom na zabawach. Odkładamy na bok nowoczesność, „zewnątrzną obudowę” a skupiamy się na relacjach międzyludzkich, przeżyciach, tradycji „zabawy ludycznej”, symbolice, mitach, legendach, bajkach.

.....

21.5. Wyjścia do teatrów, kin, muzeów, na koncerty, w miejsca zabaw i inne

Pełnią one kilka funkcji: nauki spędzania wolnego czasu, zwiększenia aktywności poznawczej, poznawania innych ludzi i innych części świata, uzupełnienia wiedzy szkolnej, są inspiracją do podejmowania bardziej refleksyjnych rozmów, często dotyczących uzależnienia, uczą wrażliwości na innych ludzi.

.....

21.6. Działania zaspokajające podstawowe potrzeby

Ponieważ nasi podopieczni pochodzą z rodzin o niskim statusie ekonomicznym, w których nie są zaspokajane podstawowe potrzeby bytowe, staramy się w miarę naszej możliwości pomagać w ich zaspokajaniu.

.....

21.6.1. Dożywianie

Prowadzimy korzystając głównie z gotowych produktów. ....

21.6.2. Zaopatrzenie w wyposażenie do szkoły, ubrania, środki czystościowe

Nasi podopieczni wielokrotnie też mają braki w pomocach do szkoły, ubraniach. Staramy się pozyskiwać od sponsorów te przedmioty. A także współpracujemy z innymi instytucjami specjalizującymi się w dystrybucji np. odzieży.

.....

22. Współpraca z rodziną

..... Objęcie pracą dziecka musi być równoległe z objęciem pomocą rodziny. Wynika to z tego, że rodzinę trzeba również przygotowywać do przyjęcia zmian zachodzących u dziecka, a także tak głębokie problemy rodzinne oddziałują negatywnie na dziecko. Dlatego staramy się włączać rodziny w różny sposób do naszego programu. Naszym zdaniem **skuteczna profilaktyka może być prowadzona tylko przy współpracy z rodziną.**

Ponieważ pomoc rodzinie wymaga od nas również szerszej terapeutycznej pomocy, utworzyliśmy dodatkowy, współpracujący program zajmujący głównie pomocą tego typu.

.....

22.1. Nawiązanie kontaktu z rodziną

..... Podstawą pracy z rodzinami jest zdobycie zaufania i nawiązanie dobrego, nie instytucjonalnego kontaktu .....

22.2. Diagnoza sytuacji rodzinnej

W programie tym posługujemy się głównie systemowym modelem diagnozy rodziny. Pomaga nam w zrozumieniu problemów podopiecznego i znalezieniu adekwatnej pomocy dla niego i jego rodziny.

.....

22.3. Formy pracy z rodziną

Są to: spotkania z jednym z rodziców, spotkania z całą rodziną, spotkania z rodzeństwem, uczestniczenie rodziców w różnych wydarzeniach, wycieczkach, poradnictwo rodzinne. Staramy się uaktywnić ich w zainteresowaniu dziećmi i wspólnym wykonywaniu z nimi różnych rzeczy. Prowadzimy warsztaty umiejętności wychowawczych oraz warsztaty edukacyjne z zakresu problemów uzależnień dla grup rodziców o większej motywacji do zmiany.

Organizujemy spotkania rodziców poświęcone określonym tematom - mają one charakter aktywnej edukacji.

.....

23. Współpraca ze środowiskiem lokalnym

Trudno byłoby nam realizować swój program bez pomocy środowiska lokalnego.

Program zakłada współdziałanie w realizowaniu profilaktyki z takimi instytucjami jak: Ośrodki Opieki Społecznej, szkoły, Policja, kuratorzy społeczni i sędziowie, Samorząd, poradnie, i inne organizacje.

Staramy się wymieniać wzajemnie informacje dotyczące aktualnych potrzeb mieszkańców, podopiecznych. Staramy się uczestniczyć w spotkaniach tak, aby

wspólnie z osobami z innych instytucji zajmującymi się dzieckiem czy rodziną, uzgadniać wspólny front pomocy klientowi.

Uczestniczymy też w spotkaniach z pojedynczymi osobami aby omówić wspólny kierunek pomocy.

.....

24. Prowadzenie grupy wolontariuszy wspomagających realizację projektu.

Istnieją wyodrębnione programy: wolontariatu studenckiego; wolontariatu młodzieżowego; praktyk i staży.

.....

25. Prowadzenie bazy informacyjnej o dostępnej pomocy w innych specjalistycznych placówkach.

Zbieramy i uaktualniamy informacje o różnych formach pomocy, które mogą być potrzebne dla naszych klientów. Posiadamy różnego rodzaju informatory, bazy danych z internetu, dostęp do internetu.

W sytuacjach gdy nie jesteśmy w stanie komuś pomóc, mamy możliwość skierowania takiej osoby w odpowiednie miejsce.

.....

IV. Metody i techniki pracy

26. Diagnoza stopnia zaawansowania w rozwoju dzieci - jako podstawa do stawiania celów w działaniu

Jak już wspomniano powyżej, program wymaga indywidualnego podejścia w planowaniu postępowania profilaktycznego, do czego niezbędna jest diagnoza rozwoju dziecka. Rozpoznając jego deficyty i mocne strony, wiemy na czym możemy bazować.

.....

26.1. Zebranie w całość informacji o dziecku

Gdy próbujemy zebrać informacje o dziecku w całość, zrozumieć z czym mogą być związane jego zachowania, bierzemy pod uwagę jego pozytywne cechy i te, które nie sprawdzają się w funkcjonowaniu społecznym.

.....

Bazujemy na naszej obserwacji, informacjach uzyskanych od psychologa, pracach wytworzonych przez dziecko.

Aby dobrze dopasować sposób pracy, musimy bazować na wiedzy o specyfice rozwojowej danego wieku oraz na określeniu w jakim stopniu procesy te zostały zaburzone.

.....

I tak bierzemy między innymi pod uwagę specyfikę wieku wczesno- i średnio - szkolnego około 7 - 12 lat

Dzieci wchodzą w nowe środowiska (szkolne, podwórkowe), w których muszą dopasować się do ich zasad.

Nabierają umiejętności koncentrowania się, pilności w nauce. Zaczynają mieć poczucie wewnętrznej motywacji. Duże zainteresowanie wzbudzają w nich mechanizmy działania i jego przyczyny. Uwielbiają robić różnego rodzaju eksperymenty, sprawdzać i urealniać swoje pomysły.

Odkryciem jest dla nich świadomość, iż mogą coś same stworzyć, uzyskać za to uznanie od innych.

Uczą się zaspokajać samemu swoje potrzeby.

Zaczynają być ważne dla nich związki ze znaczącymi osobami z poza rodziny. Pojawia się negowanie propozycji dorosłych, głównie rodziców. Szczególną rolę odgrywają przyjaźnie, posiadanie kolegów, koleżanek; dzieci w tym wieku wolą jeszcze towarzystwo tej samej płci. Pojawia się ogromna potrzeba przynależności do grupy rówieśniczej. Zmniejsza się ich nastawienie na własną osobę (egocentryzm), rośnie umiejętność uwzględniania potrzeb innych ludzi (uspołecznienie).

Zaczynają pasjami zbierać różne rzeczy (karty, obrazki, zdjęcia aktorów, sportowców, kamyki, sznurki, rośliny itp.).

Ich myśli krążą jeszcze wokół różnych rytuałów, wierzeń (np. wróżby, odpukiwanie, wstawanie prawą nogą).

W tym czasie wzrasta bardzo szybko niezależność, a co za tym idzie, nowe potrzeby. Dotyczą one głównie kontaktowania się intensywniejszego z rówieśnikami, uczestniczenia w różnorodnych zajęciach, wycieczkach, nieznanymi formami spędzania czasu wolnego, nabywania nowych umiejętności.

Dlatego tak bardzo ważne jest stworzenie dzieciom, w tym wieku, możliwości uczestniczenia w różnorodnych zajęciach rozwijających ich zdolności. To wyrabia w nich pracowitość i pilność.

.....

Specyfikę ok. 12 - 16 lat.

W tym wieku wszystko zaczyna kręcić się wokół kształtowania tożsamości nastolatków. Budują obraz własnej osoby tak, by był on stabilny. Uczą się realizować rzeczy znacznie odległe w czasie, wymagające cierpliwości. Nabierają poczucia odpowiedzialności za to, co się z nimi dzieje. Zaczynają podejmować coraz pewniej decyzje. Dominują problemy związane z wartościami (ich wyborem, hierarchią).

Wzmaga się jednak tendencja do autodestrukcji (próbują palić papierosy, pić alkohol, wachać substancje wziewne, próbować inne substancje narkotyczne).

Wzrastają stawiane przed nimi wymagania, rozszerza się obszar dostępnych im aktywności.

Wtedy jest czas na doskonalenie umiejętności rozpoznawania własnych uczuć, potrzeb, pragnień. Budowania wewnętrznej motywacji do pokonywania trudności.

Mają też skłonność do idealizowania (osób, sytuacji), poszukują autorytetów. Mają swoich idoli.

W tym czasie możemy spotkać się z rozwojowym rozchwianiem emocjonalnym, zwiększeniem liczby i intensywności konfliktów, problemami w relacjach z otoczeniem, nadmiernym krytycyzmem dorosłych.

Zwiększa się zainteresowanie erotyzmem. Powstają pierwsze związki uczuciowe z osobami z poza rodziny.

.....

Specyfikę adolescencji, która już może rozpoczynać się przed 16 r.ż. A ważnymi, innymi od powyższych, jej elementami są między innymi.

Intensywne zmiany w rozwoju fizycznym i psychicznym.

Jest to okres dużej wrażliwości i czułości zmysłów, coraz lepiej rozumiana symbolizacja treści.

Następuje istotny rozwój pamięci logicznej, wzrasta rola werbalizacji.

Wyobraźnia jest intensywnie wykorzystywana, wyobraźnia pozostaje w związku z przeżyciami emocjonalnymi, istnieje duża potrzeba autoekspresji.

W rozwoju myślenia: jest to okres operacji formalnych, idee mogą być wyrażone w języku, np. symbole, słowa, młody człowiek potrafi myśleć co mogło być, pojawia się nowa postawa wobec problemu – młody człowiek szuka ogólnych praw rządzących rzeczywistością, pojawia się krytycyzm myślenia wobec siebie, innych, świata.

W rozwoju emocjonalnym to: okres wzmożonej emocjonalności.

Źródła emocji często mają charakter społeczny.

Gniew pojawia się kiedy frustrowane są potrzeby. Jest to również okres nieśmiałości, zakłopotania i wstydu a jednocześnie radość życia, zadowolenie entuzjazmu. Pojawiają się uczucia wyższe, społeczne i moralne; uczucia estetyczne – bowiem jest to okres twórczości własnej, wzmożona wrażliwość na twórczość.

Odnosnie grupy rówieśniczej: wzrasta autorytet grupy rówieśniczej, następuje uniformizacja, młodemu człowiekowi bardzo zależy na akceptacji; grupa rówieśnicza zaspokaja wiele istotnych potrzeb (poczucie bezpieczeństwa, przynależności, akceptacji, wsparcia jednostki, uczucie samodzielności); młody człowiek w grupie rozwija swoje kompetencje społeczne; młody człowiek w tym wieku jest bardzo podatny na wpływy; grupy nieformalne są powszechnym zjawiskiem. Duże znaczenie ma relacja z najbliższym przyjacielem, w czasie której młody człowiek doskonali swoje bycie w związku z drugim człowiekiem. Popularne są różnego rodzaju „paczki” czy grupy koleżeńskie, towarzyskie. W tym czasie młodzież z trudnych środowisk może być częściej uczestnikami różnego rodzaju „band”.

Bandy to grupy młodzieżowe ocierające się o granice prawa, z bardzo wyraźną strukturą wewnętrzną (przywódca, poddani, hierarchia, normy), z celami na pograniczu prawa.

Zaczynają mieć znaczenie związki intymne. To czas gdy rozwijają się uczucia miłości, gdy człowiek poznaje jej różnorodność emocje i uczucia z nią związane.

Na poziomie rozwoju osobowości jest to bardzo ważny czas.

Na początku człowiek odkrywa swój świat psychiczny, zainteresowania. Pojawia się introspekcja – wgląd w siebie; rozwinięte „ja” realne i „ja” idealne. Jest zdolność do samooceny. Towarzyszy temu wzmożone poczucie własnej odrębności. Wzrasta potrzeba ekspresji. U niektórych silna potrzeba samodzielności; potrzeba różnicowania, pogłębiania zainteresowań.

Rozwijają się światopogląd, duże zainteresowanie rozważaniem problemów moralnych, filozoficznych, teoretycznych. Etap rozważania tych problemów to też chwiejne stanowisko, przez co młodzież jest łatwo podatna na wpływy sekt czy subkultur.

Rozpoznajemy wszystkie mocne, pozytywne cechy w dziecku, na których można się wesprzeć.

.....

27. Normy i zasady grupowe

Większość problemów naszych podopiecznych związanych jest z brakiem granic w zachowaniach. Długa i precyzyjna praca nad normami podczas wielu

sytuacji doprowadza do przestrzegania zasad, dzięki którym uczą się nowych zachowań. Jest to jeden z najważniejszych i najbardziej pracochłonnych elementów pracy w tym środowisku. Dzieci i młodzież w pewnym etapie pracy sami przestrzegają zasad, aktualizują je. Wykorzystujemy formę pracy z kontraktami na zachowania.

.....

28. Fazy pracy z grupą

Jedną z metod pracy w naszym programie jest praca w grupie. Opieramy się na zachodzących procesach grupowych. Specyfika tych procesów wśród dzieci ze środowisk jakie obejmujemy jest nieco inna niż w klasycznych fazach pracy grupy.

.....

28.1. Etapy pracy w grupach dziecięcych - specyficzne zjawiska

Etapy te uzależnione są głównie od celu (np. rozwojowy, treningowy, wsparcia) grupy oraz od tego, czy jest ona zamknięta (tzn. jest określony termin rozpoczynania i kończenia pracy z grupą i nie są przyjmowane nowe osoby w trakcie tego okresu) czy otwarta (to znaczy przyjmujemy płynnie dzieci do grupy, co jakiś czas, tak, iż część z nich kończy udział w grupie a na ich miejsce przychodzą nowi podopieczni).

W grupach zamkniętych dość wyraźnie można wyodrębnić poszczególne etapy (choć zachodzą one częściowo na siebie). W grupach otwartych jest to znacznie trudniejsze.

Uogólniając różne koncepcje można powiedzieć, iż istnieją następujące fazy:

- a/. orientowania się na czym polegają spotkania i praca grupy, jakie są zasady, jaką rolę można zająć;
- b/. ustalania się hierarchii podopiecznych i ról w grupie, zajmowania konkretnych ról przez poszczególne dzieci, „burzy emocjonalnej”, powstawania konfliktów w grupie,
- c/. grupa się uspokaja, znajduje wspólne dla siebie normy, potrzeby, cele, jest bardziej „zgrana”, krytyczna wobec siebie i swoich członków.
- d/. grupa potrafi sprawnie wykonywać różne zadania, staje się twórcza, same dzieci potrafią siebie kontrolować.

W tym specyficznym środowisku wyodrębniamy w pracy z dziećmi następujące etapy:

- a/. poznawanie się
- b/. „dojrzewanie zasad”
- c/. „a teraz pokażę jaki jestem naprawdę i co mnie gryzie”
- d/. uczenie się nowych zachowań. rozwój umiejętności i w sferze psychicznej,
- e/. praca nad sferami problemowymi dla dzieci,
- f/. „wycofywanie się” opiekuna, danie więcej miejsca dzieciom,
- g/. Pożegnanie.

Jeśli chodzi o rozłożenie tych etapów w czasie to wydaje się, iż minimalnym okresem pracy, niezbędnym do zaistnienia tych faz, jest rok. Z trudniejszymi dziećmi (jeśli zaczynamy z nimi pracę w młodszym wieku szkolnym) jest to znacznie dłuższy czas: 3 - 5 lat. Uzależnione jest to dodatkowo od intensywności uczestniczenia dziecka w zajęciach, różnorodności form pracy z nim, tego czy jest jeden opiekun dziecka przez ten cały czas, stopnia przygotowania rodziny do przyjmowania zmian w zachowaniu dziecka.

Etapy mogą przeplatać się wzajemnie, może się zdarzać, iż kilkakrotnie będziemy wracać do wcześniejszych faz pracy z grupą. **Praca taka jest procesem. Dlatego też realizację naszego programu też należy traktować jako proces.**

Na początku tworzenia grupy, dzieci poznają się, ustalają pierwsze zasady, wyrażają swoje potrzeby, sprawdzają czy sytuacja jest dla nich bezpieczna, poszukują akceptacji opiekuna.

Na poziomie rozumienia dzieci, ustalamy: po co będziemy się spotykać i co możemy razem robić. Dobrze jeśli same dzieci podesuną coś na co miałyby ochotę. Często jednak zdarza się, iż na początku mają one dość słabą orientację w tym, co można w ogóle razem robić i mówią „nie wiem”.

W tym czasie dobre efekty przynosi bardziej dyrektywny sposób pracy opiekuna (ustalanie podstawowych reguł, nadawanie rytmu zajęciom stosownego do aktualnej potrzeby dzieci, podsuwanie pomysłów, rozdzielanie ról, dopilnowywanie przestrzegania zasad, negocjowanie w rozwiązywaniu sporów itd.).

Precyzyjne zaplanowanie zajęć, ułatwia powstanie pozytywnych interakcji i przyspiesza powstanie norm. Wiele zachowań opiekuna przejmowanych jest na zasadzie modelowania i naśladownictwa. Istnieje wiele definicji określających te formy uczenia się. (Najogólniej można powiedzieć, iż naśladownictwo polega na dokładnym powtórzeniu zachowania modelu, a modelowanie jest czymś więcej, gdyż zawiera wykroczenie poza zachowanie modelu, z powtórzeniem jego strategii zachowania lub jego motywacji do danego zachowania).

Dzieci sprawdzają opiekuna; jego konsekwencję, wytrzymałość psychiczną, wartości, poglądy.

Ta pierwsza faza pracy różna jest w grupach typowo środowiskowych (z jednego - kilku pobliskich podwórek) i w grupach socjoterapeutycznych, w których dzieci pochodzą z dalszych okolic.

U tych pierwszych słabiej widoczna jest otwartość, rzadziej ujawniane głębsze problemy czy tajemnice rodzinne. A zaufanie może przejawiać się poprzez nie wykorzystywanie wiedzy o słabszych stronach kolegów.

W początkowym etapie tworzenia grupy, dzieci próbują przenosić zasady, zwyczaje ze swych naturalnych grup odniesienia: rodzinnych, podwórkowych.

Dlatego **jest bardzo ważne, by kadra wyznaczyła podstawowe granice funkcjonowania w placówce.**

Wielokrotnie głównym problemem dzieci z rodzin dysfunkcyjnych jest brak jasności w granicach związanych z zachowaniem, są one często zmieniane i niewyraźne, dziecko dostaje chaotyczne informacje zwrotne o swoim zachowaniu.

Dopiero w dobrze określonych ramach można wspólnie z dziećmi tworzyć dalsze reguły.

Stworzenie przez kadre podstawowych zasad obowiązujących w placówce i w grupach, zaspokaja potrzebę bezpieczeństwa i stałości. Jest jedną z ważnych technik korekcyjnych.

Zdarza się, iż tzw. „złe zachowanie” dzieci jest niczym innym, niż komunikatem dla nas o podwyższonym niepokoju dzieci, w związku ze zbyt mało wyraźnym określeniem przez nas zasad.

Wynika to z tego, iż swoją tożsamość dzieci kształtują bazując na jasnych, szczegółowych komunikatach otrzymywanych od ważnych dla nich osób. Jeśli będziemy przekazywać im swoje konkretne uwagi, refleksje, będą miały się na czym oprzeć.

Pamiętajmy też, że dzieci nie rodzą się z wiedzą - co się robi i w jakich sytuacjach dlatego, aby się tego nauczyć, muszą sprawdzać kiedy dorosły pozwoli jeszcze na dane zachowania, a kiedy nie.

Stąd można powiedzieć, iż dorośli są od stawiania granic, a dzieci od ich łamania i bez tego nigdy nie nauczą się co należy robić a czego nie; „co jest dobre a co złe”.

Moim zdaniem w pierwszym okresie *Mówimy dzieciom co robią dobrze i dlaczego jest to dobre.*

W pracy z grupą sprawdzają się zajęcia bardziej ustrukturalizowane, z narzuconym rytmem, z opiekunem bardziej dyrektywnym, modelującym zachowania.

Wiele zachowań dzieci związanych jest z:

- sprawdzaniem przez nich, czy jest się akceptowanym przez opiekuna, inne dzieci;
- udawaniem kogoś innego, niż się jest (np. dzieci sprawiające w szkole i w domu wiele problemów wychowawczych, na naszych zajęciach mogą prezentować się jako dobrze współpracujące);
- lękiem przed oceną w grupie;
- obawami przed ujawnieniem „tajemnic rodzinnych”;
- brakiem umiejętności rozmawiania ze sobą;
- nieumiejętnością współpracy w grupie;
- próbą walki o zajęcie dobrego miejsca w hierarchii grupy;
- ustaleniem, jaką rolę będzie zajmowało w grupie;
- ustaleniem, o co tak naprawdę tutaj chodzi (jaki jest cel).

Dzieci powinny mieć jasność po co się razem spotykamy, co ma wynikać z uczestniczenia w zajęciach.

Trzeba włączać dzieci w określanie drobniejszych celów (które można nazwać celami operacyjnymi). Zwiększa to chęć uczestniczenia w grupie, zmniejsza napięcie przynieszone z zewnątrz, ogranicza wrogię uczucia w grupie. Łatwiej też akceptowane są poszczególne reguły grupowe.

Kolejnym etapem jest „dojrzewanie zasad”.

W grupach dziecięcych ze środowisk o dużym natężeniu patologii społecznych bardzo ważnym i dość długo trwającym, jest etap pracy nad normami.

Często też zdarza się, iż **nauczenie się przestrzegania zasad stanowi duży przełom w pracy** i w zmianach zachodzących u dziecka. Wynika to z tego, iż **przekształcają się strategie zachowań z destrukcyjnych w rozwojowe.**

Najłatwiejszymi zasadami do przestrzegania, są proste reguły zewnętrzne typu: nazwa grupy, miejsce i czas spotkań, zachowanie wspólnych tajemnic. Potrzeba istnienia kolejnych zasad ujawnia się w sposób naturalny, w czasie pracy z grupą.

Dzieci doświadczają brak przydatności zasad przynoszonych z zewnątrz, co wywołuje konieczność zmiany sposobu funkcjonowania, a tym samym zaczynają one spostrzegać istnienie reguł dotąd im nieznanymi. Wymyślają nowe sposoby porozumiewania się w grupie.

Ponieważ kadra merytoryczna czuwa nad tym, aby realizowane były pomysły konstruktywne a nie destrukcyjne, jest duża szansa by nowe normy stały się dobrze „zakorzenione” w dzieciach (zinternalizowane).

Ważnym elementem jest modelowanie przez kadrę rozwiązania różnych sytuacji np. konfliktów, sposobu organizowania zajęć, dogadania się. Warto pamiętać, iż **dzieci postępują w określony sposób dlatego, że nie wiedzą jak można w inny sposób się zachować.**

Wykorzystuje się w ten sposób jeden z rodzajów uczenia się, nazywany naśladownictwem. Polega na powtarzaniu konkretnych zachowań obserwowanych, w przeszłości lub w danej chwili, u innych osób.

Pamiętać również należy o konieczności dopasowania trudności zadania do możliwości grupy.

W swojej codziennej rzeczywistości podopieczni głównie stykają się z karami za nie przestrzeganie zasad.

Dlatego w pracy z nimi warto zmienić ich stereotyp i kłaść nacisk na **pozytywne wzmocnienie prawidłowych zachowań**. Strategie behawioralne (opierające się na prostym wzmacnianiu lub nie, określonego zachowania) przynoszą dobre rezultaty do nauki prostych zachowań. Wytwarza się w ten sposób nowe nawyki.

Sytuacje opierające się na świadomych wyborach, z racji wieku podopiecznych, przynoszą słabsze efekty.

Sposobem na wyegzekwowanie przestrzegania zasad są wypowiedzi, w których uwzględnimy pragnienia, potrzeby dzieci.

Często też mówimy, iż różne przyjemności będą mogły być dopiero wtedy, gdy zakończymy nasze sprawy codzienne - obowiązki.

Konstruując zasady pamiętamy o kilku ważnych regułach.

1. W miarę możliwości, powinny być sformułowane jako stwierdzenie pozytywne (staramy używać się jak najmniej wypowiedzi - „nie”).
2. Zamiast pisać o rzeczach, których nie wolno robić, staramy się podkreślać to, co warto lub trzeba robić. Jest to oparte na prostej zasadzie: jeśli mówimy „nie bij się” - to dziecko koncentruje się na pojęciu „bicia się”, nie ma jednak informacji co robić w zamian. A gdy określimy to „gdy nie zgadzasz się z innym porozmawiaj z nim o tym, a gdy nie możesz się dogadać, przyjdźcie z tym do opiekuna”, nie przypominamy dziecku, że jest taki sposób jak bicie się. Innym przykładem może być sytuacja gdy grupa młodzieżowa, w której występuje popalanie papierosów a nawet uzależnienie od tytoniu, wyjeżdża na obóz wędrowny. Wówczas sami dokładnie widzą komu jest trudniej chodzić (wykorzystujemy tu nieprzyjemne odczucia do zaniechania palenia). W czasie chodzenia zapominają też o paleniu papierosów (to można nazwać „wygaszaniem”).
3. Każda norma przez nas wprowadzana, musi być również przestrzegana przez kadrę. Np. Jeśli mówimy o punktualnym przychodzeniu na zajęcia - to na pewno opiekun nie może się spóźnić. Trudno też będzie egzekwować zasadę nie palenia tytoniu opiekunowi, który sam pali, mimo że nie robi tego w pracy (dziecko dostaje wtedy sprzeczny komunikat).
4. Pamiętamy też, że dzieci są pilnymi obserwatorami, nie umkną im niezgodności między tym co mówimy a tym co robimy.
5. W młodszym wieku szkolnym (ok. 10 lat) dzieci są bardzo podatne na modelowanie.
6. Najłatwiej dzieci przejmują zachowania od swoich rodziców (często na zasadzie identyfikacji z rodzicem tej samej płci), rodzeństwa i rówieśników. Stąd zdarza się, że gdy wyjeżdżamy z nimi na wakacje nagle znikają różne zachowania - i nie są one już problemem. Najlepiej uwidacznia się to w zachowaniach związanych z napięciem emocjonalnym.
7. Bardzo ważne jest konsekwentne pamiętanie o zasadach i ich skutkach. Nawet drobne zrobienie przez nas wyjątku, bez zmiany całej normy, może mieć niedobry wpływ na grupę. Dlatego pracujemy zespołowo.
8. Gdy nie jesteśmy pewni jak w danej sytuacji zareagować, mówimy dziecku, że musimy zastanowić się lub omówić to z całą kadrą, a nie robimy coś bez przekonania lub przemyślenia.
9. Pamiętamy też, by zaczynać od prostych zasad dotyczących drobnych zachowań. Dopiero gdy grupa jest już mocna, można „podnosić poprzeczkę”. W przeciwnym razie dzieci wycofają się z udziału w grupie.

10. Jeśli chcemy nagrodzić dziecko za jakieś zachowanie to robimy to bezpośrednio po tym zachowaniu i podkreślamy, co dokładnie nam się podobało lub sprawiło przyjemność.
11. W miarę utrwalania się nowego zachowania nie stosujemy pochwały za każdym razem, ale nieregularnie.
12. Nagrody materialne nie są zbyt dobre (stosujemy je rzadko), gdyż utrwalają materialistyczne podejście do życia i uzależniają dziecko od wzmocnień zewnętrznych.
13. Szukamy takich wzmocnień, które mogą być wewnętrzne. Np. pokazywanie, iż z niektórych zachowań można mieć wewnętrzną przyjemność.
14. Nie używamy wzmocnień związanych z zaspokojeniem głodu, gdyż są one nieetyczne. (Chociaż należą do tzw. I rzędu wzmocnień - czyli tych najskuteczniejszych).

Staramy się do reguł dopisać w miarę jednolite konsekwencje złamania zasady.

Jest to forma konsekwencji, czy inaczej pozbawienia jakiejś przyjemności lub przywileju. Owa konsekwencja zawsze musi być blisko związana z niewłaściwym zachowaniem.

Gdy już pierwsze zasady zostają wymyślone przez grupę i zaakceptowane, symbolicznym potwierdzeniem może być nadanie im jakiejś formy. Nie musi być to zwykle zapisanie. Większą uwagę dzieci zwracają na formy obrazowe, niestandardowe, np. znaki drogowe, rebusy, rzeźby.

Praca nad normami w grupie służy między innymi: scaleniu i rozwojowi grupy, ułatwieniu dochodzenia do wspólnych celów, przełamywaniu sztywnych strategii zachowania, myślenia.

Charakterystyczną cechą dla grup z trudnych środowisk jest faza pracy z grupą, następująca po poznaniu się, w której dominuje: wyrażanie negatywnych emocji, postawy obronne, wzmożone napięcie wynikające z wnoszonych do grupy lęków, powstawanie konfliktów, walka o pozycję w grupie.

To ważny czas dla kadry, gdyż wtedy bardzo widoczne stają się zachowania, postawy wymagające zmiany.

Od sposobu w jaki poradzi sobie opiekun z atakami agresywnymi, antagonizmami wewnątrz grupy, próbami jego wytrzymałości i granicy tolerancji, zależy jego pozycja w grupie i powodzenie dalszych działań.

To czas, gdy szczególnie **ważny staje się cały Zespół kadry.**

W tym okresie coraz bardziej wyraźne są problemy przynieszone przez dzieci z rodziny, szkoły, podwórka. Trzeba się nimi zająć w grupie. Nie można próbować ich tłumić, lub traktować jako przejaw braku zaufania dzieci do nas.

Wtedy wprowadza się formy pracy ułatwiające zmierzenie się dzieci ze swoimi obawami przed: odrzuceniem, osłonięciem, ośmieszeniem.

Uczenie się rozwiązywania konfliktów stanowi dobrą naukę porozumiewania się, wyrażania własnych emocji, w sposób jasny dla innych, dochodzenia do wspólnych rozwiązań.

Dobrze „przerobione” konflikty owocują zwiększeniem poziomu zaufania w grupie, jaśniejszą i bardziej otwartą, bezpośrednią komunikacją; zmniejszeniem „podskórnej” wrogości.

Jednym ze sposobów poradzenia sobie z powstałym konfliktem (czy to między dziećmi, czy między kadrą a dziećmi) jest wspólne znajdowanie rozwiązań. Wszyscy wówczas poszukują (wymyślają) rozwiązania, które mogłyby

zadowolić obie strony konfliktu. Takie znajdowanie wyjścia z trudnej sytuacji powoduje, iż dzieci są bardziej zaangażowane, gdyż dostały informację o tym że:

- » są w stanie coś sensownego wymyślić;
- » mamy do nich zaufanie;
- » będzie to sprawiedliwe;
- » dajemy im odczuć, iż ich potrzeby też są dla nas ważne;
- » pozwalamy im na wyrażenie przeżywanego uczucia;
- » mogą opowiedzieć więcej o tym, co związane jest z konfliktem.

Dodatkowymi benefitami są:

- ~ uaktywnienie twórczego myślenia,
- ~ wzmocnienie umiejętności wczuwania się w przeżycia innych osób,
- ~ wykluczenie jakiegokolwiek przemocy,
- ~ obniżenie poziomu wrogości,
- ~ zwiększenie szansy znalezienia jak najlepszego na ten czas rozwiązania,
- ~ dotrzymanie przez dzieci ustalonych przez nie zobowiązań.

Po ustabilizowaniu się pracy w grupie, gdy dzieci potrafią już przestrzegać reguł, razem znajdować rozwiązania trudnych sytuacji, mają swoje role w grupie, w zależności od potrzeby potrafią się nimi zamienić, czują się razem bezpiecznie - możemy więcej czasu poświęcić słabszym stronom podopiecznych oraz rozwojowi ich umiejętności.

Nie przyjmujemy wówczas do grupy nowych dzieci, aby nie zakłócać tego procesu. Pojawianie się nowych osób w grupie zawsze jest związane z koniecznością ponownego ustalenia norm i ról w grupie.

I tak, w tym kolejnym etapie pracy zajmujemy się poniższymi zagadnieniami.

Zajmowanie ról społecznych przez dzieci adekwatnych do wieku i sytuacji.

Ponieważ dzieci z trudnych środowisk mają tendencję do sztywnego trzymania się swoich pierwszych, wyuczonych ról; nie mają pewności siebie aby podejmować próbę zajmowania nowych ról. Dlatego **należy zadbać, by każde z nich miało okazję znaleźć się w odmiennych niż ich standardowe role.** Na przykład gdy dziecko nauczyło się utrzymywać z boku, robić to, co inni mu proponują, nie ma odwagi podać swojego pomysłu, woli być „niewidzialne” - warto dla niego stworzyć takie warunki, by mogło być odpowiedzialne za jakieś zadanie (np. zdecyduje jaki będzie plan zabaw w czasie najbliższych urodzin w grupie lub będzie prowadziło grupę szlakiem trzymając mapę i kompas).

Często można spotkać dzieci, które z racji opieki nad młodszym rodzeństwem, przejmują rolę swoich rodziców, czują się nadmierne odpowiedzialne za to co robią inni. Na zajęciach w placówce starają się opiekować młodszymi, zapominają jednak o swoich dziecięcych potrzebach. To, co my możemy zrobić w takiej sytuacji, to tak zorganizować zajęcia, by mogło ono pobudzić w sobie dziecięce zachowania, nie było za nic odpowiedzialne, mogło „szaleć”.

Tendencja do wchodzenia w role destrukcyjne przez dzieci z trudnych środowisk, typu:

- a. osoba atakująca innych (agresor),

- b. osoba narzucająca innym swoją wolę bez uwzględnienia ich potrzeb (lider „samozwańczy”),
- c. osoba, która zgadza się by grupa winiła ją za wszelkie niepowodzenia, na niej wyładowywała swoje negatywne emocje (koziół ofiarny),
- d. osoba, która stara się rozśmieszać swoim zachowaniem innych, po to by zmniejszyć napięcie w grupie, jednocześnie powoduje, iż grupa nie może nigdy zmierzyć się z jakimś problemem (błazen),
- e. osoba, która trzyma się z boku, nie wchodzi spontanicznie w działania grupy (odludek),
- f. osoba, która sprzeciwia się wszystkiemu, po to by być innym, najczęściej ma inne pomysły niż dzieci w grupie (opozycjonista),
- g. osoba, która daje odczuć, iż zawsze jest poszkodowana, nikt o nią nie dba, musi się poświęcać (cierpiętnik).

Gdy takie role przeważają w świetlicy, utrudniają dobre funkcjonowanie dzieci. Stąd uczy się ich zajmowania odmiennych pozycji jak:

- a. lider sympatii (gdy są wybierani na osobę „dowodzącą” w określonej sytuacji, gdyż inne dzieci je akceptują i chcą tego),
- b. poszukujący informacji (gdy ciekawość świata, powoduje radość z poszukiwania i znajdowania nowych informacji, którymi można podzielić się z innymi),
- c. odkrywca (gdy bez zahamowania można odważyć się na zaproponowanie nowego rozwiązania, bez obawy przed brakiem akceptacji ze strony grupy, gdy samo wymyślanie nowych rozwiązań sprawia przyjemność),
- d. porządkujący (gdy potrafi zdystansować się do sytuacji, by sprawdzić co już jest a czego brakuje),
- e. godzący (gdy można wejść w rolę mediatora między innymi dziećmi) i wspierający - wczuwający się w innych (gdy dziecko potrafi pomóc drugiemu w pokonaniu trudnej sytuacji),
- f. nawiązujący kontakt (gdy potrafi pierwsze „złapać” dobry kontakt z inną osobą),
- g. aktywnie obserwujący (gdy potrafi patrzeć na to, co się dzieje wokół niego, analizować zdarzenia, wyciągać wnioski).

Opiekun jest świadomy hierarchii władzy (z kim się liczą inne dzieci, czyje pomysły realizują), sposobów komunikowania się (czy robią to wprost, czy potrafią nawzajem siebie słuchać), hierarchii sympatii w grupie (kogo najczęściej naśladują, do kogo odnoszą się pozytywnie), wszystko to może zaobserwować w czasie codziennych zajęć.

W trakcie rozwoju grupy role destrukcyjne przestają dominować, dzieje się to w sposób dość naturalny. Dlatego warto być cierpliwym we wzmacnianiu pozytywnych interakcji w grupie.

Niewłaściwe interakcje, zarówno między dorosłymi i dziećmi jak i między samymi podopiecznymi.

U nowych podopiecznych spotykamy się z dużymi brakami w umiejętnościach kontaktowania się z innymi.

Często możemy zaobserwować :

- Duże napięcie emocjonalne, które wyładowywane jest w zachowaniach agresywnych (np. przeklinaniem, wyzywaniem, biciem i zaczepianiem innych, krzykiem),

- Dużo ocen negatywnych, krytykowanie. Rzadkie wyrażanie uczuć pozytywnych a częste - emocji negatywnych. (Z tym wiąże się też negatywistyczne nastawienie do świata).
  - Odrzucanie pomysłów innych, nie zgadzanie się, wyśmiewanie zachowań odmiennych kulturowo.
  - Obniżanie wartości innych osób, bronienie się przed nieznanym agresją. Powinny one być korygowane w czasie zajęć.
- Na przykład tak komponujemy zajęcia, by podopieczni mieli okazje do:
- Udzielania pomocy innym.
  - Pozytywnego rozładowania napięcia emocjonalnego (np. możemy uczyć nazywania przeżywanych uczuć, sposobów relaksowania się, zajęcia się sportem).
  - Uznawania niezależności innych (zaakceptowania, iż inni mogą mieć swoje pomysły, nie muszą robić tego co „my” wymyślimy).
  - Wyrażania swoich uczuć, potrzeb, życzeń. opinii (uaktywnienie dzieci).
  - Zwracania się do drugiej osoby po informację (nauczenie ich, iż nie jest dyshonorem pytanie innych o to, czego nie wiemy).

Można zmieniać przyzwyczajenia dotyczące porozumiewania się podopiecznych, gdy kadra używa bezpiecznych, nie wywołujących obrony komunikatów.

Sprawdzonym sposobem zwracania się do dzieci, gdy ich zachowanie sprawia nam problem, jest tzw. wypowiedź typu „ja”.

Problemy związane z: uczuciami, agresją, dominacją. W tych grupach bardzo dużo czasu trzeba poświęcić na nie gdyż są charakterystyczne dla środowisk z trudnościami społecznymi.

W czasie zajęć uczymy dzieci **jak i gdzie wyrażać uczucia. Samo ich żywe reagowanie jest naturalne, świadczy o ich rozwijaniu się.**

Przełamywanie tendencji do egocentryzmu poprzez dostarczanie możliwości bycia pomocnym innym osobom.

Wrogość - specyficzna emocja w środowiskach patologicznych. Przejawiana w sposób pośredni: demonstrowaniem obojętności, znużenia, łamaniem zasad, ironią. Często za skrajną wrogością kryje się duży lęk, wówczas specjalista powinien podjąć z takim dzieckiem pracę indywidualną, a dopiero później włączamy go do grupy.

Z naszą pomocą, **dzieci rozpoznają swoje zdolności, upodobania, mocniejsze strony.** Pokazujemy im jak można je wykorzystać w codziennych sytuacjach. Bardzo często, nasze zadanie polega na sprawieniu, by dziecko uwierzyło, iż ma jakieś swoje zdolności.

Niezmiernie ważnym zadaniem świetlicy jest nauczanie młodych ludzi spędzania czasu wolnego w sposób konstruktywny i różnorodny.

W organizowane zajęcia wplątamy również tematy związane z: dbaniem o zdrowie - co jest zdrowe dla organizmu (żywienie, uzależnienia itp.), bronieniem się przed przemocą, prawami dziecka, nauczaniem się odmawiania, z dojrzewaniem (wyobrażenia o roli kobiety i mężczyzny) i rozwojem seksualnym, ze sposobami radzenia sobie z sytuacjami stresowymi.

Problemy i sprawy, o których pamiętamy, to:

Przenoszenie problemów do grup nieformalnych, poza świetlicą. Jest to typowe zachowanie dla dzieci i młodzieży z poważniejszymi zaburzeniami. Wymaga interwencji przemyślanej w całym Zespole.

Musimy dbać o atrakcyjność grupy.

Prowadzona przez nas grupa może mieć znaczenie dla powstania: nowych zachowań, postaw, spostrzegania świata; gdy staje się konkurencyjna wobec innych grup nieformalnych (np. „grup przestępczych”). Jeśli dzieci przychodzą na zajęcia dobrowolnie, od atrakcyjności zajęć zależy, czy u nas zostaną.

Można osiągnąć to poprzez: **zaspokojenie podstawowych potrzeb** dziecka (bezpieczeństwa, „swojego miejsca”, jedzenia); organizowanie **różnorodnych zajęć** tak, aby utrzymać uwagę i motywację na podwyższonym poziomie; **nie stosowanie jakiegokolwiek przymusu**.

Duża atrakcyjność grupy, dla poszczególnych jej członków, sprzyja wzrostowi jej spójności; dzieci szybciej przyjmują normy; łatwiej aktywizuje się ich zdolności, nabywanie umiejętności; w sytuacji kryzysowej, grupa wspólnie odnajduje nowe rozwiązania a nie dzieli się na wrogie sobie podgrupy.

Uznanie przez dzieci świetlicy jako swojego miejsca. Sposobem na to jest danie im możliwości wykonywania w niej codziennych czynności. Na przykład robienie porządków, przemeblowań, mycie naczyń, dekorowanie, odnawianie. Czasem nawet lepiej jest by pomieszczenia nie były idealnie posprzątane czy urządzone według pomysłu dorosłych, jeśli dzieci mogą czerpać z tego przyjemność. Podopieczni włączani są do robienia wspólnych zakupów, planowania tras wycieczek, sami przygotowują swój ekwipunek, planują co będą jeść itd. Dla dzieci te czynności są często atrakcyjne, gdyż rzadko biorą w nich udział w domu czy w szkole.

Wspólne obchodzenie świąt. Bardzo dużo możemy osiągnąć wprowadzając do świetlicy zwyczaj obchodzenia świąt (Bożego Narodzenia, Wielkiej Nocy itp.). Samo ich przygotowanie i wspólne obchodzenie, ułatwia dzieciom przeżywanie pozytywnych emocji, atmosfery zbliżonej do domu rodzinnego, bliskości z grupą rówieśników. Jednocześnie wzbogacamy poczucie społecznej tożsamości dzieci (poznają one z jakiej kultury pochodzą, co robili ich dziadkowie, jakie są ich „korzenie”).

Całodniowe wycieczki, wyjazdy na soboty i niedziele oraz dłuższe wyjazdy w czasie wakacji zimowych i letnich. Stanowią one ciekawe doświadczenie dla dzieci. Jest to coś w rodzaju przeniesienia życia świetlicy w teren. Pojawiają się nowe sytuacje, w których dzieci muszą się znaleźć. Przygotowanie wyjazdu wymaga od kadry doświadczenia i przygotowania.

Nie zapominajmy też o urozmaiconych zajęciach w terenie.

W dalszych etapach pracy opiekun powoli zaczyna wycofywać się ze swojej dominującej roli, „oddaje więcej miejsca” dzieciom.

Jest to czas niezwykle satysfakcjonujący i przynoszący podopiecznym dużo radości.

Nagle odkrywają, że same potrafią zorganizować gry, zabawy, teatrzyki itp. Szybko dzielą się między sobą rolami, zwracają na siebie nawzajem uwagę, wiedzą co

ciekawego dzieje się w okolicy i jak wziąć udział w jakiejś imprezie, wyciągają na nie swoich rodziców. Organizują wycieczki dla swoich rodzin.

Gdy nie ma zajęć w świetlicy, świetnie organizują sobie zabawy na okolicznych boiskach, nie są już dla nich atrakcyjne kradzieże, popijanie alkoholu itp.

Powoli stwierdzają, iż placówka nie jest już im niezbędna. A wpadają do niej wtedy, gdy pojawia się jakaś trudna sytuacja, i chcą ją „obgadać” z zaufanym dorosłym.

Można powiedzieć, iż dzieci zaczynają same decydować, kiedy potrzebna jest im świetlica. Stają się „modelami” dla nowych podopiecznych.

Obserwowaliśmy sporo dzieci, które korzystały z naszych zajęć w kilku etapach. Wyglądało to tak, jakby nauczyły się trochę, wracały do swojego środowiska, sprawdzały co z tego im pasuje, jak się to ma do rzeczywistości i ponownie wracały na zajęcia.

Ostatnim etapem jest zakończenie pracy z grupą - pożegnanie się. Bardzo dobrze sprawdza się tu symboliczne rozstawanie się (imprezy, pamiątki itp.).

W swojej pracy opieramy się na procesach grupowych. Charakterystyczne dla tych grup jest przedłużanie się pierwszej fazy poznawania i ustalania zasad. Kolejne etapy, w których otwierane są problemy związane z konfliktami, utrwalonymi rolami, również trwają dłużej. Dotykają bowiem głównych problemów dzieci (agresja, sztywność ról, wrogość, negatywizm, podwyższony poziom lęku, bezradność społeczna). Faza współpracy grupy stanowi bazę do utrwalania powstających w dzieciach zmianach. Fazy konfliktowe i współpracy są naprzemienne. **Wielokrotnie grupa cofa się w swojej „dojrzałości” by potem zintegrować się na wyższym poziomie.** Na ogół kontakt z grupą rozwiązywany jest stopniowo. Młodzież powraca do nas w sytuacjach dla siebie kryzysowych, trudnych.

.....

29. Przygotowanie i analiza zajęć.

Wiele zajęć opartych na codziennych czynnościach typu: przygotowanie posiłku, wspólne sprzątanie, układanie wycieczki daje nam możliwość spontanicznego korygowania nieprawidłowych sytuacji. Wówczas staramy się dobrze i precyzyjnie obserwować by wychwycić jak najwięcej takich naturalnych sytuacji, w których możemy nauczyć dzieci czegoś nowego.

Inną formą pracy jest prowadzenie zajęć szczegółowo zaplanowanych, np.: gry, zabawy, zajęcia plastyczne, muzyczne, teatryk itd. Bardziej skomplikowane zajęcia socjoterapeutyczne mogą być prowadzone tylko przez specjalistów, osoby, które ukończyły odpowiednie szkolenie.

Ich konstrukcja podporządkowana jest potrzebom grupy i dzieci, celom jakie chcemy osiągnąć.

Staramy się pamiętać o kilku sprawach gdy układamy zajęcia.

a/. Uwzględnienie możliwości utrzymania motywacji i uwagi przez dziecko.

Czas trwania spotkania (lub spotkań) powinien być dzielony na cztery części.

czas trwania całych zajęć np.	I część	II. część	III. część	IV. część

60 min	15 min.	15 min.	15 min.	15 min.
12 zajęć	3 zajęcia	3 zajęcia	3 zajęcia	3 zajęcia
jeden rok	3 miesiące	3 miesiące	3 miesiące	3 miesiące

Dwie pierwsze stanowią fazę przygotowawczą - rozwijającą. Wymaga ona ćwiczeń wprowadzających, rozgrzewających (w zależności od stanu grupy: rozładowujących lub podnoszących napięcie) do przeżycia na poziomach: poznawczego, emocjonalnego i fizycznego (podstawowe sfery odbioru rzeczywistości przez człowieka).

Trzecia część to faza przeprowadzenia najtrudniejszej tematyki, formy, zabawy podejmującej cel, do którego się zmierza.

Czwarta część zawiera w sobie podsumowanie, zamknięcie spotkania.

Jeśli planujemy cykl kilku spotkań, zasada ta dotyczy również całego okresu spotykania się.

b/. Dopasowanie stopnia trudności zajęć do wieku rozwojowego dzieci oraz możliwości całej grupy.

c/. Konstruowanie zabawy w taki sposób by odbierana była na poziomach: emocjonalnym i intelektualnym oraz czuciowo - ruchowym, wzrokowym i słuchowym.

d/. W doborze zabaw uwzględnienie pojedynczego dziecka i całej grupy.

e/. Wykorzystanie różnorodnych form i struktur grupy (np. każde dziecko po kolei, praca w parach, małych grupach, całą grupą, jedno dziecko na tle grupy)

W trakcie przeprowadzania zajęć pilnie obserwujemy zachodzące sytuacje, potem staramy się to zapisać.

Ważne jest też **omówienie zajęć na spotkaniu kadry**.

Takiej samej analizie poddajemy również naturalne zajęcia z dziećmi.

Profesjonalne przeprowadzenie zajęć i ich analiza wymaga od prowadzących wcześniejszego przygotowania specjalistycznego. W Zespole kadry korzystamy też z konsultacji lub superwizji.

Zajęcia z grupą planowane są w okresie rocznym, kwartalnym, jednostkowym. Poszczególne zajęcia socjoterapeutyczne czy typu - społeczność są bardziej ustrukturalizowane, szczegółowo planowane.

Do podstawowych tematów poruszanych w czasie zajęć należą:

- poprawna komunikacja w grupie, nawiązywanie kontaktu z inną osobą
- podstawowe zasady w grupie,
- relacja rodzic - dziecko
- wzrost empatii i zdolności do decentracji,
- role w rodzinie, grupie i poza nią,
- rozumienie społecznych norm zachowania
- umiejętność rozwiązywania problemów i podejmowania decyzji,
- przełamywanie własnych oporów,
- podnoszenie poczucia świadomości siebie, poczucia godności,
- wzmocnienie poczucia własnej wartości oraz sprawczości
- wyszukiwanie pozytywnych cech własnych i innych,
- wyrażanie własnych potrzeb, emocji, ćwiczenie komunikacji emocjonalnej
- radzenie sobie z przeżywaniem złości i jej wyrażaniem, zmniejszanie reagowania agresywnego
- nauka odmawiania, nie ulegania presji grupy

- mechanizm uzależnienia, stereotypy
- dbanie o własne zdrowie,
- radzenie sobie ze złością i zachowaniami agresywnymi,
- prawo do nie zgadzania się na krzywdzenie,
- cierpliwość i wytrzymałość w oczekiwaniu na nagrodę (wytrzymałość na frustrację),
- doskonalenie umiejętności radzenia sobie z własnymi lękami,
- kontrolowanie własnych impulsów, umiejętność redukowania konstruktywnego napięcia i stresu
- relaksacja, wizualizacja,
- pobudzenie wyobraźni i wrażliwości wzrokowej, słuchowej i czuciowej,
- elastyczność twórcza,
- poprawienie koncentracji,
- ćwiczenie wyobraźni przestrzennej,
- zwiększenie samodzielności,
- nauka aktywnego spędzania czasu wolnego,
- umiejętności w stawianiu sobie celów i dochodzenie do nich małymi, konsekwentnymi krokami,
- umiejętność łączenia konsekwencji zachowania z określonym zachowaniem,
- mechanizmy wpływu mediów, itp.

Analiza zajęć dokonywana jest po każdym spotkaniu by wnioski wykorzystać do następnego. Realizuje się ją według poniższych punktów:

- jaki był cel zajęć, w jaki sposób miał być osiągnięty,
- kolejność wykonywanych zajęć
- czy tworzyły się podgrupy, kto z kim,
- jakie role przyjmowały dzieci i jakie role przypisywała im grupa,
- kto jest liderem, jaki jest stosunek reszty grupy do niego,
- sposoby komunikowania się,
- powstające konflikty, starcia,
- jakie problemy zgłaszały dzieci,
- czy pojawiło się napięcie (niepokój, lęk, wrogość, agresja w formach ukrytych i jawnych), jeśli tak to w którym momencie,
- czy pojawił się opór, dokładnie w którym momencie,
- jaki był problem wokół którego koncentrowała się grupa,
- stopień identyfikacji grupy, więź grupowa,
- poziom otwartości,
- czy istnieją normy, jakie, stopień jednolitości grupy w ich przestrzeganiu,
- jakie potrzeby ma grupa,
- co szczególnie spodobało się dzieciom,
- jakie inne emocje pojawiały się w czasie zajęć.

.....

30. Kontrakty - sprawdzona metoda pracy

Razem z Zespołem, na przestrzeni kilku lat zaczęliśmy doceniać wartość zawieranych kontraktów zarówno z dziećmi jak i z ich rodzicami.

Można podzielić je na dwie zasadnicze grupy: a). umowy ustne indywidualne i zawierane z grupą; b). umowy zawierane na piśmie, też indywidualnie i w grupie.

Prawie codziennie ustalamy różne sprawy w czasie rozmowy, jest to dość łagodny sposób egzekwowania zasad, wcześniejszych umów.

Nadal zawieramy ustne kontrakty na początku przychodzenia do placówki, dajemy w ten sposób również kredyt zaufania.

Dziecko dostaje wtedy kilka informacji, które są bazą poczucia stałości : kto jest jego opiekunem, do kogo może się zgłaszać gdy ma różne problemy, kiedy, gdzie, w jakim czasie odbywają się zajęcia.

Niektórzy podopieczni (z tendencją do manipulowania innymi) mieli ogromne trudności by tych ustnych umów dotrzymać. Próbowali wymigiwać się, manipulować treścią, jej rozumieniem itd.

Dlatego zaczęliśmy posługiwać się formą pisemną.

Gdy rozmowy „w cztery oczy” stają się już niewystarczające w egzekwowaniu podstawowych zasad, bierzemy kartkę i zapisujemy następujące ustalenia:

1. Które zachowanie, w jakich sytuacjach nie pasuje do norm świetlicy. Wymyślamy sygnał jaki daje opiekun by dać znać podopiecznemu, iż zaczyna łamać tę normę.
2. Dziecko wymyśla również, z czego zrezygnuje jeśli nie powstrzyma się od danego zachowania. Opiekun negocjuje z nim tę formę konsekwencji tak, by była adekwatna do danego zachowania.
3. Samo podpisanie takiego kontraktu przenosi na dziecko odpowiedzialność za dane zachowanie, pomaga mu w kontrolowaniu go.

A gdy nie wytrzyma i coś zbroi, opiekun przynosi dziecku kartkę z kontraktem i daje do przeczytania, dziecko samo robi to co jest tam zapisane (co sam wcześniej wymyślił).

Takie spokojne zachowanie ma jeszcze dodatkową zaletę - wzmacnia autorytet opiekuna, nie dopuszcza do powstania „gry” opiekun - podopieczny typu „ja zbroilem a ty mnie ścigaj, zobaczmy kto mocniejszy”.

Inny rodzaj kontraktów zawierany jest, gdy np. w wyniku zachowania, które nie może być zaakceptowane w świetlicy, dziecko otrzymuje „szlaban” na przychodzenie na niektóre zajęcia (głównie te, na których doszło do zdarzenia lub te, które są dodatkową przyjemnością).

Wówczas w kontrakcie zawarte jest stopniowanie w udziale w zajęciach, a o tym czy dziecko będzie mogło uczestniczyć w następnych - decyduje ono samo poprzez swoje zachowanie.

Dzieci mobilizują się, gdy w perspektywie jest jakaś fajna wycieczka, udział w teatryku czy zabawa.

Nigdy natomiast nie ograniczamy spotkań indywidualnych i odrabiania lekcji. Rozmowy z opiekunem w takich krytycznych sytuacjach odbywają się częściej i wielokrotnie dotyczą tego, co zrobić, by móc przestrzegać norm.

Jeszcze inne kontrakty zawieramy przed wyjazdami zimowymi, wakacyjnymi, weekendowymi. Ustalenia są precyzyjnie omawiane i uzupełniane przed wyjazdem każdej grupy.

Ponieważ nie ma przymusu wyjeżdżania z nami, każdy kto z nami jedzie swoim zachowaniem sam decyduje co się wydarzy w czasie wyjazdu.

Podsumowując można powiedzieć, iż kontrakty powinny zawierać jasno określone następujące elementy:

1. po co zawieramy daną umowę, co chcemy poprzez nią osiągnąć,

2. od kiedy do kiedy obowiązuje,
  3. w jakich sytuacjach obowiązuje,
  4. jakiego niestosownego zachowania dotyczy,
  5. jak może pomóc opiekun by przypomnieć, iż dziecko łamane jakąś normę,
  6. co się stanie gdy ta zasada zostanie złamana - jakie są jej konsekwencje.
  7. co się stanie gdy uda się przestrzegać kontraktu.
- .....

31. Zasada różnorodności. Wielość form, technik pracy z podopiecznymi

Metody powadzenia zajęć to: metodyka zajęć socjoterapeutycznych, rozmowa, wymiana informacji zwrotnych w grupie, konfrontacja, gry edukacyjne, gry i zabawy psychologiczne, drama, techniki relaksacyjne, wizualizacja, techniki Neurolingwistycznego Programowania, Trening Zastępowania Agresji (składający się z treningu kontroli złości, treningu umiejętności społecznych, treningu wnioskowania moralnego). Metody zależą również od przygotowania merytorycznego kadry, jakimi „szkołami” się posługują.

Techniki można podzielić na kilka grup. Do podstawowych wykorzystywanych technik należą:

- zajęcia w grupach dzieci (rundki, praca w parach, w małych grupach, jedno dziecko na tle grupy, praca w kręgu, burza mózgów,),
- formy parateatralne, (pantonima, drama, scenki, taniec grupowy),
- techniki plastyczne (projeekcyjne, psychorysunek, wykonywanie wspólnych prac, lepienie),
- praca z ciałem (relaks, gimnastyka, zabawy ruchowe),
- wykorzystanie muzyki (dźwięki z własnego ciała, wspólne śpiewanie, gra na prostych instrumentach, własnoręczne budowanie instrumentów),
- techniki oparte na wyobraźni (wizualizacja, taniec twórczy, historyjki),
- zabawy,
- gry (np. ruchowe, psychologiczne),
- techniki typu papier i ołówek, itp.

Pamiętamy o ważnych zasadach: zajęcia powinny być różnorodne, dopasowane do wieku i możliwości dzieci, nie zmuszamy nikogo do zajęć jeśli nie chce (jest to dla nas znakiem do indywidualnej pracy z dzieckiem, sprawdzenia dlaczego dane zajęcia wzbudzają w nim opór).

W zespole kadry zbieramy różnorodne pomysły, sprawdzone techniki, które stanowią dla nas bazę do wyboru.

.....

32. Metoda psychoedukacji

Są to przede wszystkim przeróżne formy ćwiczenia nowych zachowań przez uczestników.

Kadra merytoryczna stwarza warunki bezpieczeństwa, zaufania, bliskości, w których zmierzanie się ze swoimi trudnościami staje się realne i nie wzbudza mechanizmów obronnych uniemożliwiających zmianę.

Zakładamy dokonywanie się zmian w zachowaniach poprzez aktywną konfrontację, poznawanie swoich zachowań, w sytuacjach zadaniowych a także w kontekście, relacji grupowej.

.....

33. Metoda socjoterapii

Stosowana jest do dzieci, młodzieży. Zawiera w sobie społeczny kontekst rozwoju i uczenia się. Kładzie nacisk na rozwój, edukację, kształtowanie struktury osobowości, tożsamości poprzez udział w relacjach społecznych. Szczególnie jest ona przydatna wobec uczestników przejawiających zaburzenia zachowania, emocjonalne (którzy są adresatami naszego programu), które utrudniają adaptację dzieci do społeczeństwa.

Zajęcia te wyrównują braki rodzinne w zakresie rozumienia rzeczywistości, rozwijania zachowań i umiejętności adaptacyjnych.

Metodę socjoterapii wykorzystujemy w trzech głównych rodzajach pracy: ze stałymi grupami rówieśniczymi, w których wspomaga ona zachodzący proces grupowy;

w czasie zajęć tematycznych, gdy realizujemy scenariusze zajęć edukacyjnych dla grupy;

w czasie zajęć, w których udział bierze społeczność placówki.

Zajęcia te mają służyć między innymi: możliwości konstruktywnego odreagowania napięć; uczeniu się nowych umiejętności społecznych; pozwalają na doświadczenie i przeżycie korekcyjnych sytuacji, odmiennych od traumatycznych doświadczeń dzieci; kompensacji potrzeb, które są nie zaspokojone; doświadczeniu emocji i uczuć przyjemnych.

Zajęcia te mają swoją strukturę.

.....

34. Metoda pracy zespołem interdyscyplinarnym

Ponieważ pracujemy z całymi rodzinami, dziećmi od małego do najstarszego, rodzicami a czasem z babcią czy dziadkiem, różnorodność problemów i potrzeb rodziny jest bardzo duża.

Żeby adekwatnie udzielić pomocy w naszym zespole staramy się by byli specjaliści z różnych dziedzin.

A także współpracujemy z różnymi osobami z innych instytucji zajmujących się rodziną, na podstawie specjalnych upoważnień podpisanych przez osoby korzystające u nas z pomocy.

.....

Ta grupa osób: pedagodzy, psychologzy, socjoterapeuci, terapeuci, pracownik socjalny, doradca rodzinny a i również wolontariusze wspomagający pracę z dziećmi mają cotygodniowe spotkania na których omawiają obserwacje, diagnozę osób z danej rodziny, z którymi pracują.

W ten sposób powstają pomysły na sposoby pomocy rodzinie, wspólny kierunek tej pomocy.

W kolejnych tygodniach pracy, w bezpośrednim kontakcie z dziećmi, rodzicami te pomysły na pomoc są urealniane, dopasowywane do rzeczywistych możliwości rodzin. Bardzo często rodziny same zgłaszają, co by chcieli czy, co jest im potrzebne.

Oczywiście nie zawsze są to potrzeby konstruktywne, przybliżające do zmiany. Ale to rola wszystkich osób bezpośrednio pracujących, by negocjować w jakim zakresie Stowarzyszenie może pomóc.

Z kontaktów tych wynikają kolejne potrzeby współpracy z pedagogami, wychowawcami, nauczycielami, psychologami ze szkół; pracownikami socjalnymi z ośrodków pomocy społecznej; ze specjalistami z innych poradni np. psychologiczno – pedagogicznych, uzależnień, rodzinnych; z psychiatrami z poradni zdrowia psychicznego, z kuratorami zawodowymi i społecznymi, z dzielnicowymi, z wydziałami ds. nieletnich w Policji; z wychowawcami z domów dziecka, ze specjalistami z ośrodków zdrowia.

W wyniku takiej współpracy zbierane są kolejne informacje, a osoby z tych placówek mogą uczestniczyć w bezpośrednich spotkaniach z kadrą Stowarzyszenia. Często też kontakt z tymi osobami jest telefoniczny, gdyż czas pracy nie zawsze pozwala na bezpośredni kontakt.

Wielokrotnie takim rozmową towarzyszą dzieci, rodzice, których te sprawy dotyczą.

I znowu zebrane informacje są tematem konsultacji w zespole kadry. Dokonywane są zmiany w planie pracy z rodzinami, czy planowane interwencje wspólne z innymi osobami z placówek.

Wielokrotnie wykorzystywana jest metoda pracy z zawieraniem kontraktów wielostronnych na uczestniczenie w konkretnych formach pomocy, czy podejmowaniu starań w zmianie zachowania. Zawsze kontrakt taki przygotowujemy wspólnie z dzieckiem, rodzicami, opiekunem prowadzącym, psychologiem czy terapeutą oraz z innymi osobami (w zależności od problemu), np. nauczycielem, pedagogiem, pracownikiem socjalnym, kuratorem.

Forma kontraktu może być zarówno ustna jak i pisemna.

I ponownie ponawia się etap analizy zachodzących zmian, realnych efektów, braków w formie pomocy, popełnionych błędów podczas udzielanej pomocy.

A dalej korygowania działań i dostosowywania ich do możliwości klienta.

Praca metodą takiego zespołu interdyscyplinarnego, nie tylko zwiększa efektywność udzielanej pomocy, ale także daje wsparcie wszystkim osobom pomagającym, którzy nie mają poczucia, że działają sami czy w jakiejś pustce oraz przestają mieć wrażenie że ktoś inny „psuje ich pracę”.

.....

35. Analiza pracy grupy jako całości.

Osoby prowadzące grupę dokonują analizy i oceny swojej pracy.

Przykładowo dokonują analizy grupy pod kątem sprawdzenia jak grupa mieści się w poniższych punktach.

◆ Jasności dla dzieci tego, po co się spotykamy i dlaczego robimy takie a nie inne rzeczy.

◆ Porozumiewanie się między dziećmi jest bezpośrednie i otwarte, potrafią się razem „dogadać” by sprawnie wykonać jakieś zadanie (współpracują ze sobą). Komunikacja w grupie staje się dwustronna, otwarta, wprost.

◆ Potrafią razem podjąć jakąś decyzję; pamiętają o osobach słabszych w grupie, uwzględniają ich zadanie.

◆ Zaspokajanie potrzeb indywidualnych i grupowych jest w równowadze.

◆ Odpowiedzialność za różne sytuacje w grupie jest w miarę równo rozłożona. Nie ma osób, które zawsze biorą na siebie odpowiedzialność i takich, które jej unikają. Dotyczy to również opiekuna. Przy zaawansowanej pracy w grupie dzieci mają

świadomość, iż wiele zdarzeń od nich tak samo zależy jak od opiekuna. (Np. dobra atmosfera w grupie).

◆ Grupa jest dość zwarta ale pozwala na realizowanie własnych pomysłów poszczególnych dzieci.

◆ Potrafi dostrzec umiejętności poszczególnych dzieci i w odpowiedniej sytuacji wykorzystać je.

◆ Grupa nie jest zdominowana przez jej lidera.

◆ Emocje przeżywane w grupie są w miarę zrównoważone (nie popada w skrajną euforię i bierność).

◆ Dzieci przychodzą systematycznie i nie spóźniają się.

◆ Potrafią się skupić na aktualnie realizowanych ćwiczeniach, zadaniach.

◆ Lepiej akceptują swoją różnorodność.

◆ Stają się bardziej aktywne, mają znaczący wpływ na to, co dzieje się w grupie.

.....

36. Zajęcia w grupie rodziców

W miarę możliwości w ramach programu staramy się rozszerzać współpracę z rodzicami o elementy edukacyjne. Szerzej pracę z rodzicami podejmujemy w ramach innych współpracujących programów.

Przykładowa, poruszana tematyka zajęć z rodzicami:

- zaufanie w grupie, podstawowe zasady spotkań, poznanie się rodziców, wspólne cele spotykających się rodziców,
- poprawna komunikacja w rodzinie, sposoby na prawidłowe porozumiewanie się z dziećmi,
- co to znaczy słuchać dziecko (aktywne słuchanie),
- nasze przekonania o wychowywaniu dzieci,
- analiza sytuacji w rodzinach pochodzenia (jako źródło naszych metod wychowawczych) z wykorzystaniem genogramu,
- rozwiązywanie konfliktów w rodzinie, konflikty rodzic - dziecko - czym one są,
- skąd się bierze przemoc w rodzinie,
- okazywanie uczuć (werbalne i niewerbalne) w relacji rodzic - dziecko,
- role w rodzinie,
- „gry” rodzinne,
- granice w rodzinie,
- nauka rozpoznawania i nazywania emocji,
- sposoby rozładowywania negatywnych emocji w sposób konstruktywny,
- specyfika rozwoju dzieci w kolejnych fazach życia (według potrzeb uczestniczących rodziców),
- prawidłowości cyklu życia rodziny (sytuacje kryzysowe),
- gdzie szukać pomocy, gdy mamy problem (adresy instytucji, z uwzględnieniem gł. Pragi - Południe),
- wspólne zajęcia rodziców z dziećmi.

Przykładowe techniki wykorzystywane

- dominują metody warsztatowe (rundki, praca w parach, w małych grupach, jedna osoba na tle grupy),
- ćwiczenia warsztatowe umiejętności wychowawczych
- odgrywanie sytuacji z wykorzystaniem techniki dramy, scenki
- rzeźby rodzinne
- techniki typu papier i ołówek

- metafory (historyjki)
- krótkie wykłady wprowadzające
- wspólne zadania dla rodziców i dzieci w domu

Analiza zajęć dokonywana jest w analogiczny sposób jak analiza zajęć z dziećmi, dodatkowo poruszane są problemy specyficzne dla osób dorosłych.

.....

37. Analiza pracy placówki

W zespole kadry, systematycznie analizujemy funkcjonowanie placówki jako całości. Jest to bardzo istotne, gdyż wiele problemów wpływających na pracę z dziećmi może powstać również na poziomie sposobu funkcjonowania placówki. I dzięki zmianom na tym poziomie można uzyskiwać zmiany w procesie pracy z uczestnikami programu.

Przykładowe pytania, na które staramy się sobie odpowiedzieć.

*Ile czasu zamierzam poświęcić na tę pracę (jak długo)?

*Gdzie ją wykonuję, z kim?

*Czy pamiętam do czego zmierzam, co chcę osiągnąć, czy te cele zmieniły się od ostatniego czasu kiedy o nich myślałam?

Czy są one sformułowane pozytywnie (czyli co chcę osiągnąć, a nie co chcę zlikwidować)?

Czy mam odpowiednie umiejętności by to zrealizować?

Czy mam warunki materialne by to zrobić?

Czy da się sprawdzić, że już to osiągnęłam. Czy mam zrobioną listę tych elementów (wskaźników), po których poznam, że jest to właśnie to, co zamierzałam?

Czy to, co chcę osiągnąć na pewno „trzyma się ziemi”, „czy fruwa w chmurach”?

Czy to, co chcę osiągnąć, może mieć jakieś negatywne skutki dla innych?

Czy to, co sobie wymyśliłam jest warte poświęconego na to czasu, energii mojego i innych osób?

Czy moje pomysły współgrają z pomysłami innych pracowników w świetlicy?

Czy jestem w stanie sobie dokładnie wyobrazić jaka jest obecnie sytuacja (którą chcę zmienić) a jak będzie to wyglądało w przyszłości (po zmianie) ze szczegółami!?

Czy naprawdę wierzę w to, że to co chcę zrobić ma jakiś sen, czy zaufałam jakiejś innej osobie?

*Czy znam dokładnie dzieci, które do nas przychodzą, czy wiem co na bieżąco dzieje się w ich życiu (lub czy wiem dla kogo jest moja oferta)?

*Czy znam ich potrzeby?

*W jaki sposób dotrę do moich podopiecznych, skąd będę wiedziała, iż akurat to dziecko skorzysta z moich pomysłów na pracę?

*Czy znam ludzi, którzy mieszkają w środowisku lokalnym świetlicy, z którymi mają styczność dzieci, czy potrafię opisać ich charakterystyczne zachowania, problemy?

*Czy jest miejsce, w tym co robię, dla tych ludzi?

*Czy wiem jakie inne są placówki zajmujące się dziećmi i ich sprawami w okolicy (i co robią), czy znam nazwiska i telefony osób, z którymi się mogę w nich kontaktować?

*Czy wiem jak te placówki są powiązane między sobą, jak na siebie wpływają?

*Czy wiem, co powoduje, iż dzieci które do nas przychodzą mają akurat takie problemy?

- *Czy wiem czego brakuje dzieciom by mogły się prawidłowo rozwijać?
  - *Czy mam zapisany harmonogram pracy (co konkretnie robimy, w którym miesiącu i tygodniu)?
  - *Czy na pewno wiem za co jestem odpowiedzialna, a za co mój kolega / koleżanka?
  - *A co się stanie gdy osiągnę to co wymyśliłam, co będzie się dalej działo, czy istnieje szansa by efekty mojej pracy utrzymały się?
  - *Czy nauczyłam dzieci, rodziny sposobu samodzielnego zdobywania tego, co osiągnęliśmy razem?
  - *W jaki sposób opowiem o tym co zrobiłam, co mi się udało, co sama wymyśliłam, odkryłam, stworzyłam?
  - *Czy wiem czego mi brakuje (materialnie), czy wiem jak i gdzie to zdobyć, czy jestem w stanie uzyskać brakujące rzeczy?
  - *Czy sięgnęłam do mojego doświadczenia: porażek, sukcesów?
  - *Czy zebrałam dostateczną ilość informacji od innych osób, które już realizowały podobne cele, „czy nie wyważam otwartych drzwi”?
  - *Gdy już zaczęłam coś robić, czy przypadkiem nie „odpuszczam” sobie czegoś - a jeśli tak, to z jakiego powodu?
  - *Czy to, co chcę robić by osiągnąć cel jest różnorodne, czy nie znudzi się dzieciom i mi?
  - *Jeśli pracuję dłużej z jakimiś dziećmi, czy moje pomysły „rosną” razem z nimi i z ich środowiskiem, w którym się wychowują?
  - *Gdy mi się nie uda, nie sprawdzi się mój sposób, czy będę miała odwagę spróbować innej metody?
- .....

38. Oczekiwane rezultaty programu

Rezultaty są analogiczne do zakładanych celów.

Mogą być bezpośrednie lub odroczone.

Często rezultaty uczestniczenia w programie można stwierdzić po kilku latach tak jak to zrobiliśmy w ostatnim czasie w czasie dokonania ewaluacji skuteczności programu u naszych podopiecznych, którzy skończyli udział w programie kilka lat temu).

.....

39. Przygotowanie środowiska do realizacji programu

Ponieważ nasz program jest realizowany od wielu lat, nasze otoczenie zna nas. Mamy zwyczaj co roku przypominania się o sobie, informowania o nowych elementach programu, jego osiągnięciach, postępach.

.....

40. Realizatorzy programu i ich kwalifikacje

40.1. Przygotowanie zawodowe kadry

Ważnym zagadnieniem w organizowaniu pracy w placówce jest przygotowanie zawodowe i umiejętności kadry. ....

Potrzebne są osoby: aktywne, pomysłowe, z uzdolnieniami, pasjami, cierpliwe, opiekuńcze.

.....

Ponieważ kadra pracuje w specyficznym, trudnym środowisku, ich efektywność zależy od posiadanych predyspozycji psychicznych, elastyczności w wykorzystywaniu wiedzy.

Kadra przestrzega standardów zawodowych pracy.

.....

40.2. Cechy osobowości

Sprawdzają się tu osoby : dojrzałe emocjonalnie, świadome wpływu na innych przez swoje zachowania, odporne na frustrację i stres, tolerancyjne na różnorodność innych, aktywne, zaradne społecznie, o zinternalizowanych normach społecznych.

.....

40.3. Wartości etyczno-moralne

Ich wysoki poziom, zwracanie uwagi na drugiego człowieka, jest bardzo ważne, gdyż podopieczni uczą się tych wartości przede wszystkim na zasadzie modelowania.

.....

40.4. Specyficzne zdolności i zainteresowania

Kadra posługuje się swoimi zdolnościami indywidualnymi. Znacznie łatwiej jest zainteresować podopiecznych różnymi aktywnościami, gdy samemu jest się w nie zaangażowanym. Wymagane jest posiadanie konkretnych umiejętności.

.....

40.5. Podstawowa wiedza i umiejętności psychologiczno-pedagogiczne

Program opiera się na dokładnej diagnozie podopiecznych i ich otoczenia, precyzyjnemu dobieraniu form pracy, dlatego podstawowa kadra decydująca o metodach pracy winna mieć wyższe wykształcenie z zakresu pedagogiki, resocjalizacji lub psychologii oraz dodatkowe przygotowanie socjoterapeutyczne, terapeutyczne lub z innych specjalności.

.....

40.6. Trening interpersonalny

Przejście przez treningi personalne jest podstawą do pracy, gdy wpływa się na inne osoby a narzędziem pracy jest własna osoba.

.....

40.7. Praktyka pracy

Zanim ktoś ostatecznie zdecyduje się na pracę w tym środowisku, musi przejść przez okres próbny, po którym będzie mógł podjąć właściwą decyzję. Często formą wstępną może być staż, wolontariat.

.....

40.8. Superwizja pracy przez zewnętrznych superwizorów.

Kadra uczestniczy w superwizjach prowadzonych przez osoby nie zatrudnione w zespole realizatorów programu, którzy są certyfikowanymi superwizorami Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego,

Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, innych instytucji trenerskich, terapeutycznych mających uprawnienia do certyfikowania superwizorów pracujących ich metodą.

.....

40.9. Przygotowanie kadry do realizacji niniejszego programu

W zespole kadry analizujemy corocznie program. Wyciągamy wnioski z ewaluacji. Odbywają się spotkania w czasie których analizujemy wszystkie elementy programu, tak, aby każdy go rozumiał i akceptował. W szczegółowych harmonogramach czy programach grup uwzględniane są specyficzne potrzeby czy pomysły opiekuna grupy czy indywidualnych dzieci.

Realizacja programu może być dopiero wówczas gdy zaangażują się osoby, które zgadzają się z poglądami zawartymi w programie.

W praktyce realizatorzy mają wpływ na zachodzące coroczne zmiany w programie.

.....

41. Koordynator merytoryczny programu i jego kwalifikacje

.....

42. Sposób dokumentowania programu

Do dokumentowania programu służą materiały przygotowywane przez realizatorów merytorycznych i przez ewaluatora programu.

Stosujemy różne formy dokumentacji. Część jest specjalnie przygotowanych przez nasz zespół, część to standardowe, ogólnie dostępne testy, kwestionariusze, jakimi posługuje się psycholog i pedagog.

Część dokumentów dotyczy indywidualnego podopiecznego, np. Karta rejestracyjna klienta, wypełniana w trakcie pierwszego kontaktu osobistego.

.....

Inne dokumenty wykonywane przy pomiarze ewaluacyjnym.

.....

V. Ewaluacja programu

43. Plan ewaluacji

Program ewaluacyjny był przygotowywany w konsultacji ze wszystkimi realizatorami programów stowarzyszenia. Zasięgnięto opinii tych osób na temat sposobu ewaluacji programów.

.....

43.1. Cele programu ewaluacyjnego

Do podstawowych celów należą.

- Podniesienie jakości realizowanych programów.
- Doskonalenie działań profilaktycznych, terapeutycznych i innych. (Doskonalenie realizowanego programu).

- Dopasowywanie form udzielanej pomocy do aktualnych potrzeb klientów.
  - Uzyskanie informacji w celu zwiększenia efektywności programu.
  - Uzyskanie informacji, które z elementów programu są najbardziej skuteczne i efektywne.
  - Uzyskanie informacji przez realizatorów o skuteczności ich pracy.
  - Prezentacja programu i wyników ewaluacji w środowisku lokalnym i instytucji zajmujących się profilaktyką i terapią.
  - Uzyskanie informacji o charakterystyce zgłaszających się klientów (dane demograficzne, rodzaj problematyki, rodzaj trudności i potrzeb) w celu uaktualniania diagnozy środowiska lokalnego.
- .....

43.2. Pytania ewaluacyjne (pytania badawcze)

Dotyczą one przede wszystkim odpowiedzi na pytania czy program przyniósł rezultaty bezpośrednie. Rezultaty odroczone badamy co kilka lat. W roku 2004 dokonaliśmy takiej analizy wyników po ośmiu latach od ukończenia udziału w programie przez naszych podopiecznych.

Tworzymy bazę pytań ewaluacyjnych. Każdego roku realizacji programu wybieramy kilka pytań z tego zestawu, na które staramy się sobie odpowiedzieć.

Dane zbieramy systematycznie do podstawowych ilościowych pytań.

Poniżej zamieszczamy przykłady pytań z naszej bazy. Baza ta też jest cały czas uzupełniana.

Dotyczące nakładów (ewaluacja nakładów – przebiegu programu oddziaływań)

- .....

Pytania o skuteczność programu (wyniki bezpośrednie i odroczone) (ewaluacja wyników)

(jakie zmiany zaszły w osobach, otoczeniu na które oddziaływano)

- .....

Pytania pośrednie do wyników

- .....

Pytania dotyczące efektywności

(porównania wewnętrzne dotyczące poprzednich lat realizacji lub porównania zewnętrzne dotyczące innych programów).

(rodzaje pytań; czy ekonomicznie wykorzystano zasoby?, Czy działania są efektywne w wywoływaniu skutków bezpośrednich?. Czy osiągnięcie tych bezpośrednich wyników wywołuje w efektywny sposób oczekiwane wyniki odroczone?)

- .....

43.3. Krótki opis metod – formy ewaluacji.

Dokonujemy ewaluacji w dwóch zasadniczych formach: **ewaluacji procesu i ewaluacji wyników.**

Ewaluację procesu prowadzimy poprzez:

- badanie opierające się na realnie zachodzących zjawiskach bez formy eksperymentalnej),
- dokonujemy analizy i oceny metod pracy,

- analizujemy strukturę organizacyjną zrealizowanego programu,
- analizujemy proces zmian zachodzących np. na poziomie grupy,
- dokonujemy analizy na podstawie obserwacji, między innymi jakościowej,
- analizujemy dokumentację działań programu,

Na jej podstawie uzyskujemy informacje wyjaśniające dlaczego jakieś działania się sprawdziły a inne nie do końca.

Dzięki porównaniu tego co ostatecznie zostało zrobione, przez kogo, gdzie, kiedy, wobec kogo z tym co zaplanowaliśmy, uzyskujemy informacje o mocnych i słabych stronach naszego programu.

Ewaluację wyników prowadzimy poprzez analizę osiągniętych skutków

Są to wszystkie analizy dotyczące zmian zachodzących u uczestników programu.

Odnoszą się do postawionych celów operacyjnych i zmian na poziomie wskaźników.

43.4. Model programu ewaluacyjnego

Są to na przykład.

Zasoby użyte

Kadra – specjaliści

Wolontariusze

Sponsorzy

Współpracownicy

Instytucje współpracujące

Program oddziaływań

Realizowane programy, projekty, działania.

Wyniki bezpośrednie

Nabywanie umiejętności społecznych

Poprawa relacji w rodzinie

Wyniki odroczone

Obniżenie nadużywania, używania substancji psychoaktywnych.

43.5. Schemat ewaluacyjny

43.5.1. Określenie badanej próby

Ewaluacja będzie dotyczyła wszystkich uczestników programów. Dobór losowy nie miałby tu uzasadnienia, gdyż próba byłaby zbyt mała liczna.

43.5.2. Porównanie wyników będzie odbywało się na:

- poziomie zmiany zachodzącej w konkretnym odbiorcy dzięki pomiarowi dokonanemu na wejściu do programu i po dłuższym uczestniczeniu w programie,
- porównanie z wynikami uzyskiwanymi przez nas w poprzednich latach realizacji programu,
- porównanie wyników w poszczególnych stałych grupach rówieśniczych, grupach dorosłych, co dodatkowo pozwoli nam ocenić specyfikę grupy, sposób jej funkcjonowania a także uwzględnić specyfikę wieku odbiorcy
- w stosunku do podobnych wyników na poziomie kraju, regionu, środowiska lokalnego, uzyskanych z innych badań statystycznych.

43.5.3. Zastosowane zostaną schematy ewaluacji:

1. pretest – posttest,

2. pretest – posttest - posttest – posttest (ten schemat dodatkowo pokaże nam kierunek zachodzących zmian)
3. posttest (zastosowany dla takich pytań ewaluacyjnych, których nie możemy zarejestrować przez uczestniczeniem w programie oraz przy sprawdzaniu skuteczności pojedynczych zajęć)

Według schematu pretest – posttest będzie dokonywana ewaluacja:

- dotycząca poszczególnych zajęć socjoterapeutycznych, treningów umiejętności społecznych, warsztatów edukacyjnych, grup rozwojowych i innych zajęć trwających w określonym czasie, stanowiących pewne zamknięte działanie
- Dotycząca zachodzących zmian w uczestniku

Według schematu posttest będzie dokonywana ewaluacja:

- dotycząca przekrojowego badania charakterystyki uczestników programu

43.6. Narzędzia pomiaru wyników

W większości posługujemy się narzędziami ze sprawdzoną rzetelnością i trafnością a w sytuacji narzędzi ogólnie dostępnych są one również wystandaryzowane (np. testy psychologiczne).

Część prostych narzędzi stosowanych na zajęciach było korygowanych w praktyce.

Stosowane przez nas narzędzia poddane były badaniu pilotażowemu, po którym dokonano korekt.

W czasie kolejnych lat dokonywania ewaluacji, dokonujemy korekt w nowych narzędziach.

Narzędzia można podzielić na następujące rodzaje:

- bezpośrednio wykonywane przez uczestników,
- wypełniane przez osoby mające styczność na co dzień z uczestnikami, np. rodziców, nauczycieli, socjoterapeutów i wychowawców bezpośrednio pracujących z uczestnikiem, pracowników OPS, kuratorów.
- Powstałe w wyniku bezpośredniej obserwacji uczestnika (arkusze obserwacyjne, narzędzia interakcyjne).

Część narzędzi jest **skonstruowanych przez realizatorów** (np. ankiety, zbieranie informacji poprzez zabawę, ćwiczenia), część to wystandaryzowane narzędzia przygotowane przez cały zespół (np. kwestionariusze, ankiety) oraz narzędzia powszechnie używane do diagnozy, badań (np. testy psychologiczne, metody pedagogiczne i socjometryczne).

Narzędzia wypełniane są również na podstawie wywiadów (zarówno ustrukturalizowanych jak i nieustrukturalizowanych) z uczestnikiem programu, jego bliskimi (rodzina), osobami mającymi z nim styczność (nauczyciel, pracownik socjalny, kurator).

Wywiady mogą być prowadzone bezpośrednio jak i pośrednio np. przez telefon.

Narzędzia interakcyjne stosujemy do analizy dynamiki grupowej, relacji między uczestnikami programu, mają one głównie charakter jakościowy.

Najczęściej stosowana jest obserwacja otwarta (nieustrukturalizowana), która zostaje zapisana w „dzienniczkach grupowych”, w „dzienniku z dnia”, teczках indywidualnych uczestników.

43.7. Narzędzia pomiaru wykonania (nakładu)

Rejestr uczestnika programu.

Zawiera:

- .....

Rejestr dotyczący realizatora programu.

Zawiera rejestr godzin pracy, rodzaju i ilości prowadzonych działań.

Rejestr dotyczący całego programu.

- Zawiera rejestr rodzaju i ilości wszystkich zajęć oraz ich ilości godzinowych i liczby uczestników.
- Rejestr realizatorów.
- Rejestr funduszy wykorzystanych do realizacji programu.
- Rejestr środków niematerialnych wykorzystanych do programu.

44. Analiza danych

Część danych poddawanych jest **analizie jakościowej**, z której wynikają wnioski i efekty z realizacji działań, programu.

Część danych poddawanych jest **statystycznej analizie**.

W jej ramach obliczane są:

statystyki opisowe: frekwencje, miary tendencji centralnych, pomiar rozproszenia;

analizowane zależności: korelacje, wariancje

i inne adekwatne do zadanego pytania ewaluacyjnego i uzyskanych danych.

45. Opracowanie wniosków

Na podstawie uzyskanych wyników ilościowych i jakościowych przygotowujemy na piśmie nasze wnioski, założenie do dokonania zmian. Staramy się określić jakie znaczenie mają wyniki dla naszych odbiorców programu, dla jego realizatorów, dla samego programu pod względem sensowności dokonywanych zmian. A wreszcie możemy w działaniach kłaść nacisk na te formy, które okazały się najefektywniejsze dla konkretnej grupy odbiorców.

Na bazie tych wniosków powstają kolejne wersje programowe.

46. Prezentowanie ewaluacji

Dane z ewaluacji i wnioski zbieramy w formie opracowania.

W zależności od możliwości finansowych wydajemy je w postaci raportów o środowisku lub opisów programu albo pozostają w naszej dyspozycji i posługujemy się częścią materiałów przy różnych potrzebach.

VI. Inne informacje o programie

47. Dotychczasowe formy realizacji programu i uzyskane efekty

W poprzednich latach program niniejszy był realizowany w różnym zakresie. Zawsze realizowaliśmy część bazową programu. Zmieniały się elementy dodatkowe, wspomagające program.

W 2004 roku mieliśmy okazję przeprowadzić ewaluację programu realizowanego kilka lat temu, uwzględniając wyniki odroczone.

Co roku prowadzimy ewaluację programu w wybranych, ważnych dla nas częściach.

Przykładowe wnioski z ewaluacji są następujące.

- Podejmowanie działań profilaktycznych w młodszym wieku, zwiększa prawdopodobieństwo uzyskania szybszych i trwalszych efektów w zakresie umiejętności społecznych, rozwoju emocjonalnego i poznawczego.
- Uczestniczenie podopiecznego w różnorodnych zajęciach w placówce oraz w większej ilości czasu przyspiesza jego uczenie się prawidłowego funkcjonowania w grupie, przestrzegania zasad.
- Uczestniczenie podopiecznego w wyjazdach socjoterapeutycznych przyspiesza zachodzące w nim pozytywne zmiany, utrwała więź z grupą, ułatwia pokonywanie trudności w czasie zajęć w placówce.
- Dobry kontakt indywidualny podopiecznego z jego opiekunem (wychowawcą) wpływa na ukształtowanie się więzi, utrzymanie się w programie oraz podejmowanie wysiłku w uzyskaniu zmiany przez podopiecznego.
- Systematyczne uczestniczenie podopiecznego w pomocy w odrabianiu lekcji, terapii pedagogicznej daje skutek poprawy w nauce szkolnej.
- Uczestniczenie w różnorodnych aktywnych sposobach spędzania czasu wolnego przyczynia się do podniesienia się ogólnej aktywności poznawczej podopiecznego.
- Uczestniczenie systematyczne w programie ponad rok przyczynia się do: zmniejszenia napięcia emocjonalnego, poprawy komunikowania się w grupie rówieśniczej, poprawy komunikacji z dorosłym, wytworzenie więzi z opiekunem, grupą, placówką; poczucie doświadczenia przyjemnych uczuć, poczucia możliwości realizowania własnych pomysłów, otwartego mówienia o swoich głębszych problemach w kontakcie z opiekunem; wyrażanie swojego zdania, złości w sposób konstruktywny; zmniejszenie ilości i częstości eksperymentów ze środkami odurzającymi; zmniejszenie zachowań agresywnych podopiecznego.
- Możliwość systematycznego kontaktu z rodzicami sprzyja systematycznemu uczestniczeniu w zajęciach podopiecznego, rozumieniu przez rodziców zasadności uczenia się przez dziecko, dokonywania zmiany w zachowaniach, przyjęciu przez rodzinę nowych zachowań dziecka.
- W miarę trwania uczestniczenia podopiecznego w programie, rodzice zwiększają swoje zaufanie do placówki, zaczynają naśladować zwyczaje placówki dotyczące spędzania czasu wolnego, świąt, urodzin itp.
- Uczestniczenie przez rodzica w spotkaniach ze specjalistą wpływa na zmniejszenie napięcia, stosowania zachowań przemocowych wobec dziecka, większe skupienie się na możliwych do zrealizowania rozwiązaniach w przyszłości.
- Osoby w rodzinie podejmują próby leczenia uzależnienia od alkoholu, współuzależnienia, podejmują pracę.
- Wyniki odroczone wskazują na istotną różnicę uzyskania pozytywnych zmian w zachowaniu, kontynuowania nauki, podejmowania pracy przez osoby, poczucia zadowolenia, poczucia wpływu na swój los, aktywnego poszukiwania nowych rozwiązań, zrezygnowania z nadużywania substancji psychoaktywnych, które ukończyły udział w programie a uczestniczyły w nim systematycznie i intensywnie przynajmniej 2 lata.

- Większa efektywność docierania do dzieci i młodzieży obarczonych wieloma czynnikami ryzyka jest poprzez nabór na podwórkach i przez przyprowadzanie nowych dzieci przez podopiecznych.
- Dzieci kierowane przez szkołę, trudniej utrzymują się w programie, niż dzieci, które same się zgłosiły lub zostały przyprowadzone przez kolebę.

Nasza organizacja oraz zespół realizatorów posiada wieloletnie doświadczenie w prowadzeniu placówki opiekuńczo --wychowawczej wsparcia dziennego w tym świetlicy socjoterapeutycznej.

Nasza placówka macierzysta (zarejestrowana obecnie przez Wojewodę jako specjalistyczna, poprzednio pod numerem 1/W/02 w Powiecie Warszawskim, a pod numerem 10/ON/98 w Kuratorium) została zarejestrowana w Kuratorium od dnia 01.09.1998. Natomiast przed zarejestrowaniem placówka była tworzona od 1992 roku. Część realizatorów obecnych jest od początku tworzenia placówki

Z pomocy placówek, od 1999 roku skorzystało ponad 527 podopiecznych oraz dodatkowo ich rodzice

48. Sposób informowania o realizacji programu

Staramy się na bieżąco rozsyłać plakaty, ulotki na temat działań realizowanych w programie zarówno do miejsc gdzie dokonujemy naboru uczestników jak i do pracowników współpracujących z nami instytucji. Przekazujemy informacje do pracy czy innych nośników informacyjnych.

49. Podsumowanie

Z dopracowywania i sprawdzania programu wynika, iż o efektywności programu decyduje systemowe oddziaływanie na podopiecznych i ich środowisko. Wycinkowa praca z dzieckiem, bez zaspokojenia jego podstawowych potrzeb rozwojowych lub bez głębszej pracy psychologiczno-pedagogicznej daje znacznie mniejsze efekty.

Niezbędna jest również atrakcyjna oferta dla dzieci. Przychodzą one na spotkania grup dobrowolnie, są krytyczne, dlatego można zatrzymać je życzliwym ustosunkowaniem i ciekawymi zajęciami.

Dużą rolę odgrywają również nasi sponsorzy, bez ich finansowania trudno byłoby efektywnie realizować ten program.

Dzięki swojej elastyczności, program może skutecznie docierać do rzeczywistych potrzeb naszych podopiecznych i szybko reagować odpowiednimi metodami pracy.

Załączniki

Spis załączników.

- Załącznik nr 1 KARTA REJESTRACYJNA INDYWIDUALNA
- Załącznik nr 2 REJESTR ZBIORCZY WEDŁUG NUMERÓW
- Załącznik nr 3 LISTA UCZESTNIKÓW ZAJĘĆ
- Załącznik nr 4 LISTA GRUPY Z UWZGLĘDNIENIEM WEJŚCIA I WYJŚCIA Z GRUPY.
- Załącznik nr 5 Podstawowe informacje z rozmów indywidualnych, diagnostycznych
- Załącznik nr 6 Jak rodzice spostrzegają dziecko, siebie i swoją rodzinę.
- Załącznik nr 7 KARTA INDYWIDUALNA DZIECKA REJESTR BADAŃ I PROWADZONYCH ZAJĘĆ
- Załącznik nr 8 DIAGNOZA ZBIORCZA SYTUACJI DZIECKA I RODZINĄ
- Załącznik nr 9 KARTA PRACY Z DZIECKIEM I RODZINĄ
- Załącznik nr 10 DZIENNICZEK PRACY Z GRUPĄ
- Załącznik nr 11 Plan pracy z podopiecznym i jego rodziną
- Załącznik nr 12 Plan pracy (działania) z podopiecznym, na dzień – w kolumnie
- Załącznik nr 13 Podsumowanie pracy (działania) z podopiecznym, działania przeprowadzone w okresie od do – w kolumnie
- Załącznik nr 14 Plan pracy z grupa na okres od .....do .....
- Załącznik nr 15 PODSUMOWANIE PRACY Z GRUPĄ OD..... DO
- Załącznik nr 16 Krótka ocena Zajęć z dnia.....
- Załącznik nr 17 REJESTR WSPÓŁPRACY Z INSTYTUCJAMI
- Załącznik nr 18 REJESTR KONSULTACJI, SUPERWIZJI
- Załącznik nr 19 KWESTIONARIUSZ DIAGNOSTYCZNY PODOPIECZNEGO
- Załącznik nr 20 KARTA KONSULTACJI PSYCHOLOGICZNEJ
- Załącznik nr 21 SPIS KONSULTACJI PSYCHOLOGICZNYCH
- Załącznik nr 22 Protokół przyjęcia podopiecznego do Placówki Niepublicznej Stowarzyszenia dla Rodzin przy Zespole Praskim w Warszawie
- Załącznik nr 23 Protokół wypisania podopiecznego z Placówki Niepublicznej Stowarzyszenia dla Rodzin przy Zespole Praskim w Warszawie
- Załącznik nr 24 Sprawozdanie ze spotkania Zespołu do spraw okresowej oceny sytuacji dziecka w Placówce Niepublicznej Stowarzyszenia dla Rodzin przy Zespole Praskim w Warszawie
- Załącznik nr 25 Uogólniona ocena sytuacji podopiecznego
- Załącznik nr 26 SPOTKANIE ZESPOŁU PLACÓWKI NIEPUBLICZNEJ STOWARZYSZENIA DLA RODZIN PRZY ZESPOLE PRASKIM W WARSZAWIE UL. ZĄBKOWSKA 39 m 1
- Załącznik nr 27 Zapis pracy z terapii pedagogicznej